

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MINDER OG OPLEVELSER

FORTALT TIL
MINE SØSKENDE OG DERES BØRN
AF
ELISE KONSTANTIN-HANSEN

KOLDING
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI
1929

MINDER OG OPLEVELSER

FORTALT TIL
MINE SØSKENDE OG DERES BØRN
AF
ELISE KONSTANTIN-HANSEN

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI - KOLDING

1929

DAGLIGSTUEN

DAGLIGSTUEN HJEMME var det kønneste sted, jeg har kendt, og sådan et morsomt sted. Nu skal jeg prøve på at fortælle om den. Det var en stor, dyb stue af uregelmæssig form. Dens største udstrækning var i syd og nord, men vægfladen i syd var smal, så der ikke var plads til stort mer end den tofløjede havedør, hvorimod den nordlige væg havde en anselig bredde. Der stod sofaen midt på væggen med lang lige ryg og bredt sæde, som en almægtig stor bænke.

Far havde selv tegnet den, den var køn, men ikke af de sofaer, man gynger i. Snarest kan den kaldes et halvt barnekammer! På det hårde sæde gik og kravlede eller stod husets mindste.

Den bedste plads var bag moders ryg — for moder sad jo i sofaen — *altid* syntes jeg — og der var god plads bag hende, for hun lænede sig jo ikke til ryglænnen, dels fordi sædet var så bredt, dels fordi moder overhovedet ikke brugte at læne sig. Hun sad naturligvis og syede på noget barnetøj.

Væggen var meget høj, over sofaen var en ypperlig billedplads, og den var fyldt! Oprindeligt havde fader anbragt en række små billeder, beregnet på børnene, lige over sofa-ryggen, men de blev jo slidt op, jeg kan kun lige netop huske dem (jeg var den femte i rækken af dem, der voxede op), men desuden var der den ene række malerier over den anden. De andre vægge manglede rigtignok heller ikke billeder, men sofavæggen var den bedste, det store østvindue gav lys. Jeg kan ikke mere bestemme, hvor de enkelte billeder hang i min første barndom, i tidens løb blev der jo flyttet lidt om, noget gik helt væk, solgt, noget nyt kom til, — righoldige var billedvæggene til enhver tid. Der var ungdomsbilleder af fader og moder, af de ældste børn, af alle børnene, — mest beundret af os blev det dejlige lille portræt af vor ældste broder, som døde, da han var et år gammel. Ingen af os

søskende havde jo set ham, men han omtaltes med ømhed og ærbødighed, som den der havde opnået en stor forfremmelse, idet han så tidligt var tagen op til Gud, og faders kærlighedsfyldte portræt af ham, den førstefødte, havde i vore øjne et forklaret skær som billedet af en helgen eller engel.

Der var billeder af fastrene som små piger, af farfar og farmoder (malet af farfader). Særligt farmoders portræt tiltrak sig opmærksomheden. Det var næsten i legemsstørrelse og i hel figur. Farmor sad ude i et fantastisk landskab med bjerge og vandfald, mærkeligt nok var hun selskabsklædt som sad hun i en stue — så løjerlig klædt — i dragt fra revolutionstiden, men jeg syntes hun var meget smuk: krøller omkring hovedet, lille fin fod og hånd med lille fingeren sådan for sig! Det hang nu slet ikke over den omtalte sofa, men på østvæggen, en mindre fremtrædende plads.

Så var der de italienske landskaber og forarbejder til figur-billeder som morraspillerne og oplæseren på moloen i Neapel. En livfuld skitse til dette billede indeholdt en mængde fængslende skikkelser. Hovedet af en skælmsk lille brun italiensk dreng indtog mig. Alvorlige nordiske hoveder var der også at se, således studieportrætter af Bissen og Kyhn o. s. v., bestemte til brug ved de nordiske billeder. Smukke arkitektur-billeder fra Kapitol, Vestatemplet og Kolossæum — det sidste forekom mig nu uhyggeligt med alle de gabende tomme buer.

De enkelte danske landskaber, som fandtes, tror jeg nok, jeg holdt mest af, f. ex. de badende drenge fra Vejle å, og enkelte andre. Et par kalve af Lundby, studie til ko-stalden på kunstmusæet, så jeg tidt på, til de en dag forsvandt — de var omsat til dagligt brød. Fader kunde i mange år dårligt sælge sit eget arbejde.

Mange, mange billeder kunde lige så godt nævnes, men jeg blev så aldrig færdig.

Jeg kom bort fra sofaen. Fra den havde man en perspektivisk udsigt over ejendommen, næsten fra den ene ende til den anden. Havedøren havde man jo lige for — selv om den var lukket, havde den sine høje glasvinduer, hvorigennem haven så ind i stuen. Om sommeren var de øverste ruder tilslørede af vildvinsranker, som hængte ned fra sparre-taget over verandaen, der var

som en luftig forstue ud til »den brede gang« — det var navnet på havens anselige midterallé, i grunden en fortsættelse af dagligstuens smalle sydende, førende øjet lige ned til »runddelen«, — om sommeren en dejlig havesal under løvtaget af sex kastanie-træer. Dette anlæg var så storslået, som skulde det hørt til en herregård. Der manglede blot en rigtig skov til baggrund, i stedet for de få rækker træer og krat af buske, som vi kaldte for »skoven«, og som dog var tæt nok til helt at skjule genboens ejendom, ja til at dække lunt over »stien«, som løb igennem buskadset og havde sin lave skov-bænk, der var ligefrem skov-mørke nok til at kalde fantasien frem; når aftenen faldt på gik en lille pige da ikke gerne i »skoven«, — der var i alt fald pindsvin, om ikke just større vilddyr. Selv om man kun legede i »runddelen«, syntes man at være langt ude i verden, og tilstødte der da noget — farer lurar jo overalt: torne og tidsler, fald og trængsler, man kunde jo komme i ufred med sine legekammerater eller blot blive træt af omtumlen, — i alle tilfælde var der kun én tilflugt: den lige vej op til mor! men der skulde først trædes mange mødige fjed — hele den »brede gang«s længde, verandaens to trin toges på alle fire, så det umådelig lange stueguld i lige linje fra havedøren til sofahjørnet, dér sad mor. Kunde man få lagt sig ind på den trygge plads bag hendes ryg, så var man vel forvaret, hvad fare eller ufred skulde nå En der!

Jeg troer, det er min allerførste erindring at have søgt dette fristed under trykket af en eller anden stor ulykke, og at mor har manet det onde bort ved at synge: »dejlig er den himmel blå«, mens fred og lykke sænkede sig over mit sind. Moder kunde slet ikke synge, det kunde jeg heller ikke, men jeg troer også kun hun sagde ordene frem, måske i en syngende tone — men å hvor det gjorde godt. Det er den første salme, jeg har elsket, med alle de mange vers (jeg skulde nok mærke, om noget blev sprunget over — men det gjorde moder ikke), den bedste billedbog jeg den gang kendte, fuld af stjerner.

Det er blevet sagt, ja det står på tryk, at der var kun ét kønt stykke bohaved i vor dagligstue, og det var moders stol, som fader lod gøre til hende, mens de var forlovede: »englestolen« hed den, fordi der var udskårne englehoveder på armlænene (den er tegnet og malet mange gange i fremstillinger fra hjemmet), men det er

nu rigtignok ikke sandt, at der ikke var andet kønt.¹⁾ Bord og stole var enkle og noble i stil, men jo ikke så magelige, som nutiden fordrer, ikke polstrede eller plydsbetrukne. Fattig på luxus var vel nok vor dagligstue — men — kære venner! hvor var den rig på glæde og hjertens skønhed for det barn, som dér havde hjemme. Sin lænestol fik dagligstuen først da søster Kristiane havde indtjænt sig penge nok til at lade gøre en til fader, som jo var en gammel mand, da hun blev voksen. Fars lænestol havde en tid sin plads på østvæggen tæt ved vinduet og ved englestolen, som altid stod i vindueskrogen. Siden blev fars stol sat i hjørnekrogen mellem sofaen og østvæggen, lige op til moders sofaplads. *Dér* så vi så i mange år fader sidde, særligt hans svagheds år, da alderen tog hans kræfter og hans syn. Han sad tidt og småtalte med sig selv, lyttede man til, så var det måske en af Davids Salmer, han hviskede på, eller andre gode ord — når moder ikke netop sad i *sit* hjørne og læste for ham.

Der stod slet ingen blomsterpoter i det store østvindue. Fader vilde ikke have det, for det tog lyset bort. Heller ikke måtte gardin-kappen hænge det mindste ned over glaserne, langt mindre måtte da gardinet hænge skråt henover dem og indsnævre lysfladen. Vore gardiner hængte lige ned fra loft til gulv på vinduesvæggen og kunde trækkes for om aftenen. De var højrøde. Kom man ned i stuen om morgenen, stod et pragtfuldt sollys ind ad det store fri vindu, det røde gardin strejfedes af strålen og lyste som ild, det var som strømmende der glæde ind ad vinduet. Men jeg tror nok, gardinstoffet var meget tarveligt, vistnok bomuldstøj. »Skrivebordet« var et fint lille bord — jeg har aldrig set fader skrive ved det — det havde sin plads i den smalle ende af stuen, og der stod to sølvlysestager på det — fader havde fået dem i tegneløn af en guldsmed. Mon der nu er nogen, som ikke vil tro mig, når jeg siger, at dagligstuen var dejlig — ikke som alle andre — men smukkere end de fleste. Kun må jeg indrømme, at

¹⁾ I sin bog om Const. Hansen skildrer E. Hannover husets stuer som „underlig tomme“, „spartanske“, malede med grå, døde farver. Dertil må siges, at han aldrig havde set dagligstuen, mens fader levede. De grå, døde farver, han så på væggene, skyldtes maleren Carl Thomsen, som efter faders død i en del år boede til leje i vor gamle lejlighed, mens moder flyttede ovenpå.

I vor tid var dagligstuens vægge røde. Men det meste af dem var jo dækket af malerier.

den ikke altid var så ordenlig som ønskes kunde, det kom af, at vi alle sammen helst vilde være derinde — både med legetøj og med arbejde. Fader vilde også gerne have os om sig, han afskyede barnekamre, og moder var ikke så nøjeregnende, om vi også spredte vore sager over gulv og stole og lavede små hjerpe på bordene af bøger og tegninger.

Vi var ni børn. Stuen kunde da nok få et temlig forvirret udseende, måske til forfærdelse for en tilfældig fremmed, som måtte være trådt ind i et uheldigt øjeblik. Men så véd jeg også, at vi børn — nogle af os da — selv var ivrige efter at gøre orden, netop for at få skønhedsbilledet frem, som var os kært og hjemligt. Hvor mange gange har jeg ikke ryddet op og gemt hen efter de små søskende og måske nogle store med — for at kunne bagefter nyde hjemmets rene ansigt. Bevidstheden om, at her var kønt, klarede sig tidligt hos mig, men under legen eller arbejdets optagethed glemtes det jo, og man stod glad midt i roderiet, indtil øjnene kom op og så, at ingenting var, som det burde være.

Om vintren blev havedøren stængt. Der blev sat panel for, og nu var kun et almindeligt vindu at se. Det var en sørgelig begivenhed. Efter at have hørt med til dagligstuen, blev haven nu noget fjærnt.

Det var også kedeligt for haven. Træerne fik et melankolsk udseende og tabte løvet.

Nu trak stuen sig ligesom ind i sig selv; om aftenen var der halvsømmelt henne i den smalle ende, mens lys og varme holdt alle samlede om bord og sofa nede i den brede del. Der stod den stormægtige kakkellovn — jeg har aldrig set dens lige — netop i hjørnet hvor stuen udvidede sig. I mørkningen lå vi tidt foran den og så gnisterne falde ned i askeskuffen. På bordet stod den høje lampe, dér fik man plads som bedst, lykkelig når man ikke blev forvist ind i spisestuen. Ganske vist, dér kunde man også tidt lege udmærket og læse lektier — men dagligstuen havde dog den største tiltrækning. Der var tider, da fader læste højt — det var jordens største nydelse. Den gang jeg blev stor nok til at være oppe ved aftenlæsningen, var fader ved at læse af Walter Scotts romaner, Robin Hood og Ivanhoe, som greb mig umådeligt. Han havde tidligere læst danske krøniker og sagaer, men det

husker jeg ikke, ikke tydeligt, jeg var vist puttet i seng; men så læste jeg jo selv, og alle de gamle historier syntes at ligge i luften omkring os. Fader tegnede for os, og vi tegnede selv bagefter. Vi fik alle de bedste helte fra bøgerne. Vi havde Richard Løvehjerte og hans riddere, Cedric Saxer og hans husfolk, de blev klippet ud og fik et ben klistret på, så de kunde stå på bordet. Der blev holdt slag, og i række med ridderne stod Regnar Lodbrog med sine sønner og en mængde andre navne hentede fra Saxe og Snorre, Islænderne og Ingemann. En broget hær kunde opstilles, og så blev der skudt med papirkugler, men den leg måtte jo drives i spisestuen ved det store bord. Der blev også studeret i landkort og bøger og drevet tegneøvelser og malet i stor stil. Fader kom selv undertiden ind for at tilsé og rette arbejdet.

Men når vi legede støjende lege, blev døren til dagligstuen lukket. At blive ret længe derfra var dog ikke min lyst. Som voxen kan jeg udtrykke mine barnefølelser på denne måde: dagligstuen var mig som en forstue til den store verden, jeg anede udenfor. Fader og moder de havde — følte jeg — forbindelse med en virkelig verden langt uden for hus og have, som lignede den, vi kendte fra bøgerne, der var jo en dansk konge — fader kendte ham! — og mange store mænd, ikke alle gode! tidt kunde man jo høre, når fader havde læst avisen, at han var grulig misfornøjet med nogen. Der var spænding og fare i denne fjerne verden, for der var jo også mange onde konger og kejsere, og der var denne skrækkelige Bismarck! Han kunde sammenlignes med de største og værste, vi nogensinde havde læst om, med ham der overfaldt kong Rolf: (Lejres buer kan i luer synke ned for Hjartvars fod), eller med den kullede greve. Egentlig var man jo født i en ulykkelig tid. Det var let at mærke på fader, at det var helt galt fat med land og rige. Dannevirke var jo nemlig faldet. Der var en billedbog, vi børn elskede og bladede i så længe til den var helt slidt op. Det var egentlig to bøger, Fabricius's Danmarkshistorie i to bind, Oldtiden og den nyere tid; det var det første, vi holdt mest af, med Frölichs billeder til, — efter vort yndlingsbillede kaldte vi bøgerne under ét: »Kong Rolf«, men »gamle Kong Rolf« det var første bind, som rigtignok ved den flittige brug var kommen til at se ud som en oldtidslevning. Der, i »Gamle Kong Rolf« kunde man finde billedet af lejrekongen

Rolf, som lå slagen i sine kæmpers kreds. Hjortvar og Skuld stod som sejerherrer over de faldne.

Det var det bedste billede i bogen, om end så sørgeligt. Men det var altså en erfaring man havde gjort fra gamle dage, at de onde var meget stærke og kunde sejre over de gode. Sådan var det jo netop nylig gået med den gode kong Frederik d. 7ende.

Han døde jo nok af sygdom, lige før nederlaget, så det skulde Tyskerne jo egentlig være uskyldige i. Men nu blev der hvisket om, at der dog var forræderi under. *Det* hørte vi rigtignok ikke i dagligstuen, men ude i køkkenet, eller endnu længere borte fra stuen, i vaskerhuset, hvor vaskerkonen og vor pige havde mærkelige ting at fortælle imens de fyrede under gruekedlen. Kong Frederik var slet ikke død, han var voldelig bortført (ligesom Valdemar Sejer af sorte grev Henrik). Man havde løjet ham død og fyldt hans kiste med kampesten, og den kiste havde danske mænd under tårer ført ind til kongegraven! Det var rædsomt at høre — måske var det ikke sandt — men måske — en gysen gik fra isse til fod, der *var* nogen, som troede det. En soldat skulde tydelig have hørt stenene rumle inden i kisten, da den blev løftet fra båden iland. Man talte dog ikke derom inde i stuen, måske af en ubestemt frygt for at få de spændende fantasier slået til jorden, det var jo noget midt imellem leg og alvor, gru og gammen.

Virkeligheden var forresten forunderlig nok. Fader fortalte sommetider om Istedslaget og viste med tændstikker på bordet, hvordan opstillingen af soldaterne havde været. Når han kom rigtig i ånde under fortællingen, stod tårerne ham i øjnene. Jeg véd ikke mere, om det var under Istedslaget, det hændte, som jeg særligt husker, at en afdeling af hæren, som havde en svær og udsat post, efter mange timers udholdenhed, dødstrætte og modløse søgte skærm bag et dige eller hegn, mens deres officerer forgæves søgte at mande dem op til en ny fremgang — de *kunde* simpelthen ikke mere. Pludselig høres våbenlarm fra en ny retning, skud og larm som røbede, at den danske generals plan var lykkedes, at danske soldater var i nær fremrykning, og i det samme nu følte de udmattede soldater nye kræfter, op sprang alle, fremad, løb, frem til storm — sejren var der! Dette, at trætheden var som blæst bort ved et under, ved en kraft som steg op

inde fra — det faldt ved mig. Jeg kan endnu føle den varme-strøm, som løb gennem mig, når fader kom til det sted. Det var sandt, at træthed og f. ex. søvnighed kunde sådan med ét slag forsvinde, hvis et ord blev nævnt, som fængede i sindet.

Far var oplivet, når han fortalte, han så det for sig, som han beskrev, og vi så det med. Han fortalte jo om oprøret i 48, om de tyske afsendinge, som kom til vor by med hovmodige og krænkende forslag. Så havde den danske regering udsendt ordre til de tyske skibe, som lå i Københavns havn, at de ikke måtte sejle bort — naturligvis for krigens skyld, men så vilde de ikke adlyde. De havde jo ingen respekt for den danske myndighed. Løjtnant Marstrand sagde til en hoven skipper, at hvis han ikke strax tog sejlene ned, så vilde takkelagen blive kappet. Skipperen stod med hænderne i lommen: »det tør De ikke«, sagde han. »Kap« — skreg fader — nej, det var Løjtnant Marstrand — og matroserne fløj til tops, i et øjeblik ramlede det hele ned om ørene på tyskeren; det dirrede i far og os andre af fryd. Men bag-efter blev fader stille, — de glade tider var jo forbi. Egentlig var han tung i humør for det meste i den tid jeg voxede op. Det var måske ikke altid så slemt ment, fordi han småskændte — ikke over os — nej, han var tålmodigheden selv over for sine børn, ikke over moder, hun skulde altid være hos ham, og hvad hun gjorde, var godt, når blot hun ikke blev for længe borte, når hun var i byen, sjældent! eller i kirke, helst hver søndag, når hun kunde slippe; men det var nu lidt egenkærligt af fader, at holde hende tilbage, selv om det vistnok efter hans mening skete af bare kærlighed, nej, men det var alt det ude i verden, han knur-rede over — akademiet, rigsdagen, venstre-partiet (og højre med), avisen og klimaet! Moder mente nu ikke, at det var så galt fat overalt, undertiden måtte han give hende en lille smule ret, men nødig. Der var noget, hvori moder var stærkest. Men det var kun en hel uklar fornemmelse hos mig, måske er den opstået senere.

Foruden denne borgerlige verden, hvori rigsdag og konge regerede, var der en hel anden, som fader og moder stod i forhold til. Den verden, det rige, som er over jorden og dog på jorden — men usynligt. Om det rige kunde de også undertiden tale, og det er jo det, vi taler om, når vi siger: »komme dit Rige, Fader vor«. Jeg véd ikke af nogensinde at være bleven ligefrem

undervist om disse ting, men det fremgik jo af så meget, at far og mor kendte en herre, som var endnu meget større end alle konger her på jorden. — — — Jeg kan endnu se min lille søster, hvordan hun troskyldigt og i fuldt alvor nejede lige ned til gulvet ved verset: nej, eder kun I små, han fra himlen ser derpå. Det faldt mig aldrig ind at le ad hende, det var som det skulde være. At far og mor på deres voxne måde gjorde det samme, forstod jeg godt.

Dagligstuens tiltrækning beroede altså på, at derfra åbnede sig glimtvis udsyn til det store fjerne, til Danmarks rige, til verdensriger og til himmelriget. Jeg véd virkelig ikke, hvor gammel jeg var, men jeg synes, det var tidligt, at jeg oplevede, at der ligesom åbnede sig en udsigt for mig ved noget jeg hørte eller læste — ligesom loftet løftede sig og alt blev så stort for sindet. Så ønskede jeg, at jeg måtte komme med, hvortil kunde jeg ikke sige bestemt, men til dette herlige, som var til. Noget sørgeligt, der blev ytret, kunde, lige så godt som noget glædeligt, lukke op for det indre øje, eller ligesom udvide horisonten. Om talen af den ulykkelige krig, Dybbøl, Als's erobring (fra 48, »Kristian d. ottende« sprang i luften), den hele tragedie, hvori dog helte spillede med og dyrebare liv sattes til. Eller talen var om billedkunst — i det hele, når de voxne talte. Selv om jeg kun forstod det halve, faldt dog af og til en gnist over i min lille tørvestak og lå dér og ulmede siden.

Jeg husker, fader talte engang (jeg véd ikke til hvem, men der var nok fremmede mænd tilstede), om de mange billeder, som den katolske kirke ejede, om hele den verden af kirkelige billeder, som fandtes der nede, syd på, i Pavens lande, og så om vor fattigdom, hele den lutherske kirkes armod i den henseende, her i landet og alle steder.

Det forekommer mig, at han sagde: »ingen af os kan« — eller: »der er ingen i vor tid som kan« male kirkebilleder. Det slog mig som umådelig sørgeligt! Tænk, ingen maler kunde nu mere male sådan noget, som de dog havde kunnet i gamle dage, og oven i købet i Pavens lande. Hvordan *kunde* det dog hænge sammen! Da dog alt ellers fra Luther af skulde være bleven meget bedre! Dér var noget, jeg tidt måtte gruble over — eller nej, jeg grublede vist ikke egentlig, men der blev stående et

spørgsmål hos mig, som jeg siden — mange år efter — skulde få glædelig besvaret i lighed med andre spørgsmål, som nedfældede sig i sindet den gang.

Musik manglede vi i huset. Fader havde rigtignok en guitar, som han i sin ungdom spillede på, men den kom meget sjældent frem. I min barndom husker jeg kun, at fader spillede juleaften, og det lød som englesang, når han begyndte med: »et barn er født i Bethlehem«, det var tegnet, vi stod og ventede på bag den lukkede dør, så åbnede moder den på vid gab og indlod os i »dagligstuen«, der så stod smykket som et Paradis.

»Far spiller, det er Jul!« råbte en af de små søstre en sommeraften, da guitaren mod sædvane var kommen frem. De fleste af os kunde ikke synge, men vi gjorde det alligevel, eller jeg gjorde det da i alt fald, og sangene spillede en stor rolle for mig. Det var ordene, som tog mig, tonen fik jeg desværre ikke fat på, det må have været slemt at høre, men jeg anede jo ikke uråd, luft måtte jeg ha', ofte dansende rundt om græsplænen sang jeg i højen sky (der var en stor aflang græsplæne på hver side af den brede gang, og i plænerne var der frugttræer, så kom en række stikkelsbærbuske, bag dem smalle havegange ind til hækkene, som skilte fra nabohaven.) Jeg havde let ved at lære vers udenad, og troer, at jeg har lært en hel mængde gennem de sange, jeg kunde. Jeg lærte dem ikke som lektier, men af egen drift. Min lærerinde var »faster«, om hun nogensinde gav mig vers for at lære, så har hun kun imødekommet mit ønske, særlig når det gjaldt historiske sange, Grundtvigs bibelske sange, overhovedet alle de fortællende sange, som jeg blot kunde komme over, jeg vilde helst *kunne* dem alle sammen.

Jeg husker, da jeg var meget lille, at have siddet i »Runddelen« hos moder en sommerdag, hun havde naturligvis sit sytøj, lappede og stoppede formodentlig, mens hun fremsagde for mig af Chr. Winthers »Træsnit« visen om Johan og Lise: Jeg sad i vores have med nålen i min hånd og syede på min trøje de røde silkebånd, da kom den unge junker, o. s. v., jeg kan den næsten endnu, om efter bogen eller efter hendes mund, véd jeg ikke. Ligeså: Henrik og Else. Dens handling foregik også i haven, der stod »buxbom, krusemynt«, dem kendte jeg ikke, men lavendelhækken, hvor moder sad, dens duft følger disse gamle viser.

Ja, og så »dandsen i skoven« kunde moder. Øhlenschlægers Helge læste jeg også det meste af, hans romance, Sigrid med sløret og løveridderen. Efter moders eksempel vilde jeg gerne foresige dem for mine små søstre, hvoraf i det mindste to var mine villige tilhørere. Engang blev jeg rost af fader, fordi jeg fortalte Gunløgs saga for de mindre. Jeg blev så glad, at jeg rigtig lagde mig efter at kunne sagaerne ord til ord. Det var N. M. Petersens: »Islændernes færd«, som stod i vort bogskab til min tjeneste. Lefolis Grættes saga yndede jeg i høj grad, men jeg kommer for langt frem, den gang var jeg jo bleven temlig stor. Først var det Grundtvig, og også sidst, men imellem kom Ingemanns Holger Danske, som jeg også kan det meste af endnu, og Valdemar d. Store: »Det gungrer i Hellig tre kongers nat«, m. m.

Så var der alle fædrelandssangene. Vi hørte da nogen sang. Vi måtte gå hen til Frk. Fenger en gang om ugen for at lære at synge; jeg kunde vist ingenting lære, men dog kunde jeg nok lide at gå til sang, for i kor med de andre syntes jeg det gik brillant, og det var så prægtigt at få sangene til at lyde rigtig højt. Jeg tør forsikre, at det var ikke for at prale, at jeg lærte mine kære vers udenad. Det var for min egen skyld, jeg gik tidt i haven helt alene og forlystede mig med digtenes ord, som jeg halv højt gentog. Den have og den dagligstue, de var mit Eden. Jeg brød mig ikke om at »komme ud«. Jeg husker, at jeg blev helt ulykkelig, når jeg imellem blev buden ud en søndag, f. ex. til Jørgensens i Pileallé, hvor jeg dog havde en jævnaldrende halvkusine, som jeg var helt gode venner med, men forlade, en hel dejlig søndag, vor have og vor dagligstue, det var ligefrem en sorg. Jeg snoede mig fra det, når jeg kunde. De andres stuer og haver var der slet ikke noget ved, syntes jeg. Men sorgen kunde jo glemmes eller dulmes i en rigtig munter leg, når vi blev en flok og legede røvere eller »sat i band«, så fløj tiden dog, før jeg mærkede det. Men skulde jeg være en nat borte, så kom den forfærdelige hjemvé.

Grundtvig var dog den bedste af dem, jeg lærte at kende hjemmefra, for der er det ved hans sange, historiske eller kristelige, at de bliver altid bedre ved at blive gemt. Hans vers var de første, som moder kunde lægge os i munden. Det var let og liflig

føde for et barn, sødt at drikke som mælk, når hun sagde for og vi efter: Dejlig er den himmel blå, eller Et barn er født i Bethlehem, eller: Sov sødt, Barnlille, og så var det dog det samme vi kunde bruge en levetid til at voxe op til. Jeg glemte barnesangene og fandt dem igen, kan endnu kun stamme på dem, har ikke nået bunden i dem endnu.

Gud velsigne dig, moder, hvor du boer.

HANS KRISTIAN

MIN BEDSTE LEGEKAMMERAT var min broder Hans Kristian, 2½ år ældre end jeg, især før han rigtig kom i skole, men det gjorde han sent. Han var ellers begyndt — i den sædvanlige alder — at gå til den lærde skole, hvor min ældste broder allerede gik, men så blev han syg og blev holdt hjemme, længe efter at vi andre syntes han var helt rask. Men sagen var nok, at moder vilde så nødig have ham hen i den skole, ligesom hun heller ikke gerne havde ladet sin ældste søn gå dér, men der var jo ingen anden skole, og fader var bange for at experimentere med børnene. Siden har jeg fået at vide, at moder var i færd med at rådslå med andre mødre, fru Skovgaard, fru Grundtvig, fru Larsen o. s. v. om at få en ny skole igang, som stemte bedre med de skoletanker, de havde fået fra Grundtvig. Der blev gjort flere forsøg, inden skolen kom i fast gænge med H. Gregersen som leder. Dér kom Hans Kr. og min yngste broder til at gå, men det varede altså meget længe, og H. Kr. havde tid til at lege med mig, mens de andre store børn var optaget, og de mindre duede ikke. Jeg var jo lille nok og måtte være så rask og flink som mulig for at gøre det ud for en dreng. Men jeg var nu virkelig også dygtig både til at klatre og springe, det skulde jeg, for vi var hele tiden på langfart. Hans Kr. havde rejselyst, han vilde være sømand, ligesom morbroder Frederik, om hvem vi hørte så mange historier, det var ham, der havde vundet det stolte tilnavn: den flyvende kaptain! derude på den anden side af jordkloden i Siam. Han førte skibe for en indfødt kinesisk? skibsejer. Nå, alt blev nu til skibe for os. Vi havde plankeværket om gårdspladsen, med tilgrænsende skarnkasse, kyllingehus, så en høj port, som det var farligt at balancere over, og på den anden side porten et kastanjetræ med dobbelt stamme, godt at gå til vejrs i, når der skulde gives nødsignal fra øverste

mastetop. Der var virkelig spænding og fare nok. Plankeværket var højt, men let at krybe op ad indvendig fra gården, da brædderne var lagt lidt over hinanden, så der dannedes ganske smalle trappetrin, men ude fra vejen var det ubestigeligt. Vi løb henover den øverste kant, et ganske smalt brædt, til rædsel for forbigående, men der færdedes nok ikke så mange på Amalievej, så kun en sjælden gang lød en advarende forskrækket stemme op til mig: »Pas dog på, barn!« — »du lille pige, ned ad det høje plankeværk!« — »du falder!« — men hvem der ikke faldt, var mig. Hans Kristian var naturligvis kaptain og jeg alt det andet, bådsmand, matros, skibsdreng! Vi havde forresten også usynlige hjælpere med navne hentede fra bøger — »Frank«, »Harry«, — høj! råbte kaptainen (der var en bog, som hed »Ørkenens Robinson« og skildrede en udflytterfamilie på rejse, deri forekom disse to drenge, som nu havde slået følge med os). Man må imidlertid ikke tro, at kaptainen lod os andre gøre sliddet og selv saa til, nej, han var foregangsmand på de mest udsatte arbejdspladser, løb som en kat henover porten — et rent kunststykke! — tilvejs i rigningen, kastanjetræets højeste grene, og udsendte derfra tordnende kommandoråb til mig, som balancerede på skarnkassen, mens Frank og Harry fra toppen af kyllingehuset sad og hev ankeret op, eller måske loddede havets dybde.

Vi oplevede mangen forfærdelig storm og andre ulykker, som de forekommer på sejladsskib over verdenshavet, hvaler viste sig og truede os, sørøvere, så vi måtte sætte alle sejl til for at undløbe, ja og så strandede vi jo da også på øde kyster. Vi så os nødsagede til at gøre det farlige spring oppe fra plankeværket for at redde livet og svømme hen til en risbunke eller andet skrammel, som vi kunde flyde på, så kom vi i land på en fremmed, ubeboet ø, hvor der var fuldt af løver og andre vilde dyr!

Den bedste leg får omsider ende. — Nogle år senere måtte jeg nøjes med at stå som tilskuer i pigeflokken og se på drengenes leg.

Men før jeg kommer så vidt, lad mig fortælle en lille oplevelse, der blev mig uforglemmelig:

Det var før skoletiden, vi legede i stuen, Hans Kr. havde fået bersærkergang, som ske kunde; i ødelæggelsesraseri havde han revet noget itu for mig — et slags hus, jeg havde bygget op —

og altså forstyrret legen. Jeg græd. Men ligesom jeg tudede af fuld kraft med forklædet for øjnene, mærkede jeg, at noget rørte ved min hånd og der blev ligesom hvisket noget. Da jeg tog hænderne fra øjnene, så jeg ind i Hans Kr.s angerfulde ansigt, tårerne løb ned ad hans kinder, idet han sagde med en underlig blød stemme: »om forladelse«, tænk, han kunde sige — ganske frivilligt — det svære ord, som ikke var til at få over læberne, når moder forlangte det (f. ex. da jeg havde været uartig mod en af vore piger, så blev moder streng). Men det var underligt at mærke, hvorledes den bedske følelse af at være forurettet forsvandt, smæltede bort, tilbage blev kun den erfaring, at min broder var god og at der var slet ingenting i vejen imellem os. Jeg kom aldrig til at glemme ham det.

Men jeg kom bort fra drengenes leg. Der var gode legepladser omkring vort hus dengang. Hele kvarteret fra Bylowsvej hen til Forhåbningsholms allé havde kun spredt bebyggelse endnu. En færdselsåre som Ørstedesvej var aldeles ikke til. Dyrkede marker, eller byggegrunde til salg, lå mellem de enkelte villaer.

Dér samledes en mængde drenge til fælles leg. De fandt på at danne et samfund, som de kaldte republik, og hvis øverste leder blev valgt af hele forsamlingen — jeg tror hver 8ende dag. Så legede de krig, holdt fægtninger eller morede sig med at lave love og holde dom over overtrædelser. Der forekom højtidelige opvisninger, eller hvad de forestillinger skal kaldes, hvortil de meget gerne vilde have tilskuere, og pigeflokken — alle vi jævnaldrende fra kvarteret — samledes da også uhyre villigt og beundrede den mandlige kraft og smidighed.

De fremmeligste drenge blev jo valgt til ledere, og snart var der kun nogle få, som skiftevis blev tagne ud, *de*, som havde vist evner til at sætte noget i gang. Hans Kristian var en af dem. Han havde været en spinkel, tynd lille dreng, den tid moder holdt ham borte fra den store skole, nu var han bleven kraftig og havde herligt herredømme over sine lemmer. Så var han retsindig, republikens love og ridderlighedens vedtægter skulde han nok både holde og hævde. »Republiken«s ånd var i det hele ridderlig. Pigerne var fredhellige, de blev indbudne til fester, vi forærede dem til gengæld en fane! Der var så smuk orden og mandstugt i hæren, at den nød almindelig agtelse, og flere grund-

ejere viste den tillid ved at lukke deres ejendomme op for medlemmer af republikken. En aften holdt de stort fyrværkeri inde i vor have, det kunde jo ikke lade sig gøre på offentlig vej. Drengene var populære.

Vi piger havde naturligvis vore yndlinge, som vi særlig beundrede. Jeg beundrede mest Hans Kr. Egentlig havde han kun én jævnbyrdig medbejler. Det var en stor dreng, som hed Sam Edwards — af engelsk oprindelse —, en smuk og rask dreng, men forfængelig! Han vilde skubbe H. Kr. tilside for at herske alene. Deraf opstod den partistrid, som sprængte republikken. Jeg husker særligt en af H. Kr.s ivrigste tilhængere, Jens A., en modig dreng, men til sin sorg meget lille af vækst; han fortalte harmfuldt om Sam's underfundighed: Hvordan han ved smiger og bestikkelse havde fået en mængde små drenge til at stemme for, at han, Sam E., skulde være livsvarig »konsul«! — altså egentlig kejser. H. Kr. og med ham ikke få lovlydige republikanere, skulde meget have sig det frabedt. — — Livet har mange forviklinger! min bedste »veninde« Cathrine, Jens A.s søster, sværmede for Sam og blev også kendelig udmærket af ham.

Jeg elskede kun H. Kr.

Legen ebbede ud. Andre betydningsfuldere opgaver mældte sig. Hvad skulde man være? Hans Kr. vilde være sømand (det vilde Jens også), men moder stred imod. Hendes egen broder var jo gået ud som skibsdreng i 14-års alderen, og siden var han kun kommet som en sjælden gæst til Danmark. Efter æventyrlige farter bosatte han sig i Bangkok, hvor hans ben kom til at hvile. Det var ikke en skæbne, moder kunde ønske for sin søn. Den vinter, da denne sag var brændende, blev jeg en aften »hentet« af Hans Kr. Jeg havde været i besøg hos nogle slægtninge, Jørgensens, som boede langt ude på Nørrebro, og måtte jo ikke gå alene hjem. Jeg var glad over at følges med ham den lange tur i en smuk, klar vinternat, og han var heller ikke ked af det, det var slet ikke som han opfyldte en kedelig pligt. Han førte mig gennem Louisegade, man kunde gå en anden vej, og jeg sagde, jeg vilde nødig ind i den gade, for der var nylig sket et mord. Han trak min hånd ind under sin arm og sagde: »Jeg vilde ønske, der kunde komme nogen og anfælde os, for at jeg kunde forsvare dig«. Det var vel nok mest løjer, men jeg følte mig

meget hædret. Nær hjemmet skråede vi over en mark på hjørnet af Amalievej og Harsdorfsvej, en ubebygget plads, der overså vi et stort stykke himmel, og nu faldt der et stjerneskud. »Åh«, udbød jeg, »nu fik jeg ikke ønsket!« — »Jeg véd nok, hvad jeg ønsker«, sagde Hans Kr. alvorligt. »Hvad ønsker du?« »At komme ud og sejle.«

Moder måtte give efter, dog ikke helt. Hun havde søgt råd hos flere søkyndige mænd, som havde forestillet hende, at det var udmærket at lade sønnen gå ind på søofficersskolen. Når han havde to års uddannelse dér, med sejlture om sommeren, så var han styrmand og kunde da, hvis han fastholdt sit ønske, søge ud i koffardifarten. Imidlertid beholdt hun ham dog i fædrelandet så længe. Skønt Hans Kr. ikke havde lyst til at blive officer, tog han dog imod denne udvej til en sømandsmæssig uddannelse. Og nu gjaldt det da om at tage adgangsexamen til Søkadet-akademiet. Det var en meget svær examen, navnlig fordi konkurrencen var så stor. Af de mange unge, som indstillede sig, kunde kun en mindstepart optages, det var altså ikke nok at bestå examen, helst skulde man overgå de fleste kammerater. Kloge folk mente, Hans Kr. havde ikke gode udsigter. Han havde jo kun gået i en særsindet friskole på denne latterlige grundtvigske manér. Fransk og tysk sprog havde han slet ikke lært, kun engelsk, og da der ingen examener holdtes i Gregersens skole, kunde ingen mennesker jo vide, hvad kundskaber han havde fået eller ikke fået, og nu skulde han kappes med jævnaldrende, som i otte-ni år havde siddet og slidt i den lærde skoles mange klasser. Nu kom han da til at gå på kursus og skulde læse på kraft. Men det blev ingen pinlig og trykkende examenslæsning. Hans Kr. var fuld af mod og tro til sig selv, han syntes at have et overmål af fysiske og sjælelige kræfter at sætte ind på sit arbejde. Jeg tror snart, at dette studie-år blev et af hjemmets aller lykkeligste. Hans Kr. lukkede sig ikke inde med sin læsning. Efter barndommens vane opholdt han sig helst i dagligstuen. Han kunde godt samle sine tanker, fordi der var andre tilstede. Vi andre havde jo også noget at bestille, så vi forstyrrede ham ikke. Tidt gik han op og ned ad gulvet med en bog i hånden og indadvendt blik. Så sad han på armlænet af faders lænestol og talte om det, han havde læst, eller han afbrød læsningen et

øjeblik for at tage vor yngste søster Thora (fire år gml.) op på skulderen og løbe rundt med hende. Tidt lagde han sine matematiske opgaver frem på bordet; fader, min ældste broder og han selv stak hovederne sammen og drøftede de forskellige løsninger, mens de malede nogle underlige tegn op på papiret. Thora opfangede de uforståelige udtryk fra matematikens sprog: hun talte til sine dukker om »tredje potens« og »X i anden« o. l. Hvorledes hun fik disse og andre fag-udtryk indflettet i sit barnesprog, kan jeg ikke forklare, men det morede H. Kr. umådeligt at lære hende flere, da han mærkede hendes smag derfor. Og vi lo! Hos *alle* kunde han sætte humøret op. For mig var han den gode kammerat, som fandt på herlige løjer. Han skulde jo lære fransk fra bunden af; jeg læste også fransk. Jeg husker ikke, hvordan det begyndte med min læsen sprog, men det endte med, at jeg fik tilbud om at gå gratis med til en fransk-time, hvor der ønskedes en deltager. Nok — vi pludrede fransk, egentlig var det mig, der begyndte at pynte mit sprog med halvfranske sætninger, for morskab, men min ældste broder, som tog alting alvorligt og altid stræbte efter at rette på vor opdragelse, som efter hans mening var meget forsømt, han rettede mig med skarphed. Jeg var tøsset og svarede med påtaget ydmighed »pardon, cher frère«, han bruste heftig op (han forstod ikke spøg), det var jo denne tåbelige pludren fransk, han var vred over, selv om det måske ikke var fejlfuldt, men Hans Kr. kom mig til hjælp og harpede så meget grinagtigt »fransk« af sig i en fart, at det hele druknede i latter. Siden den tid blev det vor daglige spøg at »parlere«. Sigurd blev nødt til at finde sig i det, *lidt* onskabsfulde var vi måske. Jeg havde gennem hele barndommen været lidt på kant med den store broder, som tidt, syntes jeg, hensynsløst sårede mig ved sit opdrageri. Langt senere lærte jeg hans kærlige hjerte at kende, men at forstå sig på ungdom og børn var aldrig hans stærke side. Den gang havde jeg ikke det mindste imod at drille ham lidt, så trygt jeg stod bag Hans Kr.s ryg, jeg fik ligefrem oprejsning for den følelse jeg havde haft af at blive trykket ned af den store. Hans Kr.s opførsel imod mig var en blanding af muntert drilleri og galanteri, der lod mig føle, at jeg var ung pige, ikke bare en unge.

Nå, så kom examen da, det gik som en dans, jeg syntes det

var helt selvfølgelig, at Hans Kr. fik karakteren »Udmærket« og stod som Nr. 1 af hele den lange række af aspiranter. Bedre kunde han ikke have hævdet sin skole og sit hjem. Nu fulgte de to år på kadetskolen. Først sommeren til søs på øvelses-skibet »Hejmdal« troer jeg. Han kom hjem engang imellem, helt uventet. Jeg husker en søndag eftermiddag, vi var allesammen ude i haven, for vejret var så smukt, da kom han pludselig løbende i fuld fart gennem havelågen; han havde vist løbet sådan lige fra Toldboden; jeg synes, jeg ser endnu den kønne unge skikkelse i matrostøjet med et ansigt, der lyste som solen af glæde — selv følte jeg den overvættes glæde næsten som en lam-melse. Jeg kunde ikke røre mig i nogle øjeblikke, det føltes fra hjertet ud i fingerspidserne. Om vintren kunde vi se ham hver Torsdag aften og hver Søndag. Al sin fritid tilbragte han hjemme, når ingen uberegnelige hindringer var indtruffet.

Det hændte, at jeg fik et lille brev, hvori han bad mig, så skånsomt som muligt, underrette far og mor om, at han ikke kom hjem — af en kedelig grund — han var idømt arrest. Hans forseelser, som han gjorde mig rede for, når han blev fri igen, eller i brev, var næsten altid i mine øjne ædle handlinger, f. ex. en troskab mod kammerater (som ikke altid blev gengældt)! — forresten de almindelige drenge-streger, som kadetter siden verdens skabelse har forlystet sig med. Det var en stor skuffelse for alle, store og små, når Hans Kr. blev borte de aftner, vi ventede ham, og tænk da: 14 dages skole-arrest! Jeg skrev breve til ham, og når han endelig kunde ventes igen, havde jeg hans lange pibe stoppet til ham og passede på at være den første til at komme ud og lukke ham op, når han ringede på gadedøren. — Engang, da jeg uheldigvis ikke havde nået det, kom han ganske for-le't ind i stuen og sagde: »Du satte mig i en slem forlegenhed, Lisette,¹⁾ da jeg troede det var dig, der lukkede op, omfavnede jeg den stakkels Julie (vor lille tjenestepige), som i største for-fjamskelse styrtede bort!« —

Den anden vinter, Hans Kr. var på kadetskolen, var han mere alvorlig. Det åbne, lyse, glade væsen, som havde virket så for-friskende på os alle, det var ofte formørket. Jeg var på det rene med, at han ikke viste mig fortrolighed fuldt ud. Men det forstod

¹⁾ Lisette var mit franske navn — jeg kaldte ham Jean.

jeg nu også, at der kunde være meget af det, han oplevede, som ikke skulde gøres til genstand for snak og omtale. Han skyldte skolen og standen tavshed. En ting var bleven sikker for ham, han skrev det således til mig: »Jeg gentager hver dag for mig selv, at jeg aldrig vil være officer.«

Moder tænkte sit. Hun vidste, at hendes børn — måske netop fordi de var ualmindelig stærkt bundne til deres hjem — havde nogen vanskelighed ved at gå i lag med andre unge, de forekom ligesom noget særsindede. Og da hun gerne vilde se sine børn deltage frisk i anden ungdoms munterhed, så prøvede hun at tale til Hans Kr. om, at han dog ikke på nogen måde skulde føle sig bunden til at tilbringe hver friaften hjemme hos os. »Skulde du ikke også gå ud med dine kammerater?«

— Hans Kr. så' så underligt på hende og svarede: »Hvis du vidste, hvor de går hen, vilde du ikke bede mig om at gå med.« Moder forstummede. Hun har selv fortalt mig det senere, da vi sammen gennemgik vore erindringer fra den tid.

Et andet ordskifte husker jeg fra denne vinter — moder frygtede vist for, at en stejl selvhævdens skulde hindre ham i at underordne sig en hvilken som helst øvrighed (ligesom han nu kun højst uvilligt underkastede sig officersskolens disciplin) — hun sagde: »man må også lære at kunne lide uret.« — »Det har jeg endnu ikke lært,« sagde H. Kr. hårdt og med et glimt i øjet som gnisten af en flintesten. Det kom mig for som han mente: det *vil* jeg aldrig lære — den følelse gik i mig: han er ingen dreng længer.

Selv var jeg også kommet ind i en vanskelig alder. Jeg gik i mit syttende år og kunde ikke længere leve i barndommens lykkelige Nu.

Fremtiden var begyndt at stirre mig ind i ansigtet, og det med stadig strengere blik; jeg kunde ikke mere få fred for dens fordringer: hvad skulde jeg blive til? Det var som at være vaagnet af en dejlig drøm til en grumme ansvarsfuld virkelighed.

Både moder og min ældste søster Kristiane havde jo for længst forberedt mig på, at jeg skulde vælge en bestilling for livet og dygtiggøre mig til at tjæne mit brød. Men jeg havde så svært ved at vågne til handling.

Det var morsomt at læse og lære noget. Skulde jeg sige, jeg

vilde være lærerinde? Men når jeg så søgte at tænke mig fremtiden: mig selv stående overfor en klasse spørgende elever — jeg blev kold af skræk! Der var ikke mere mod i mig end i en fisk, der bliver lagt på køkkenbordet. Sæt nu nogen spurgte mig, hvad jeg mente om Københavns befæstning — en lærerinde må da have en mening. Nej, ikke lærerinde! — men måske malerinde? — Kunstner! hvilken rædsom tanke! Jeg var da kun en pige! Og alle de praktiske ting der ude i virkeligheden, som jeg skulde gå i lag med. — Jeg følte mig uendelig dum og længtes kun efter at flygte tilbage til den ansvarsfri drømmetilstand. Mens jeg var i denne tilstand af usikkerhed og misfornøjelse med mig selv, skulde der kun lidt til at bringe mig helt ud af ligevægt, som en aften, da der var faldet et bebrejdende ord til mig, strax måtte jeg snige mig ud af dagligstuen, for i den mørke spisestue at hengive mig til min fortvivlelse — der var vel næppe nogen så ulykkelig som jeg!! —

Hans Kristian mærkede, at jeg var gået bort og kom der ind efter mig — »hvorfor jeg græd«? — ja, jeg kunde jo kun sige, at jeg duede til ingenting, jeg vidste ikke, hvad der skulde blive af mig, o. s. v. Hans Kr. gjorde det bedste han kunde, med armen om min hals og hovedet bøjet mod min pande sagde han så sagte og blidt: »nu må du ikke græde mere, ellers græder jeg også.« — Hans ømhed havde den virkning på mig, at de tossede voxne sorger forsvandt, og som et trøstet barn vendte jeg tilbage til dagligstuen med ham. Jeg kan ikke forstå, at han kunde have den tålmodighed med mig, jeg må jo have været ret utålelig med den græden, men det stod vist for ham, at han snart skulde helt bort fra os — han var bestemt på at tage hyre på et koffardiskib, så snart han havde sin styrmanssexamen.

Selskabelighed havde vi ikke ret meget af, men lidt forekom jo dog. Hos min morbroders og hos min mosters, hvor der var unge jævnaldrende, blev der gerne holdt et bal årlig, hvortil vi var budne, hjemme kom da også nogen, mest de unge malere af min ældste broders bekendtskab.

Hans Kr. færdedes naturligvis lige let alle steder, den kjønne kadet var jo altid velset, og ikke mindst på ballerne. Jeg kan beråbe mig på en anset mands, Kristian Zartmanns, vidnesbyrd, han kaldte Hans Kr. »det kønneste unge menneske i København.«

Men jeg var efter min egen mening ganske upræsentabel. Ballerne var min skræk. Dels var jeg fremmed for det selskab, der samledes, dels havde jeg ikke haft lejlighed til at blive øvet dandser, dels afskrækkedes jeg af det hele højtidelige stil-an. Den uvante dragt, som jeg vidste var udsat for kritik, nødte mig jo til at tænke på mig selv, mit ydre, som jeg anså for meget uheldigt, men til daglig ingen tanke skænkede. En ny kjole var nu nok til at berøve mig al frimodighed. — Så havde jeg da engang fået en ny, vist meget tarvelig, den var af bomuldstøj, men besat med *højrode* smalle snore! — det var tilvisse ikke *min* idé, jeg var uden initiativ i den retning, men jeg havde vist nok fundet det meget kønt, da den blev syet. Noget andet var det, da jeg første gang trak i den, i anledning af et ungt selskab hjemme — alle Sigurds venner. Nu syntes jeg, de røde snore var hæsligt prangende, ubeskedent iøjnefaldende. Overordentlig ilde tilmode trådte jeg ind ad døren, efter at alle gæsterne var komne, og forsøgte så vidt muligt at gøre mig usynlig bag andres rygge. Men på én gang mærkede jeg, at der var dog kommen nogen bag på mig, tæt ved mit øre blev der hvisket noget — noget underligt noget! Overrasket så jeg op og ind i Hans Kr.s leende ansigt. Det han havde hvisket, var: »du ser dejlig ud!« At han kunde finde på at sige sådan noget! Det var jo for at sætte mod i mig, og jeg troer også nok, at mit fortabte ansigt fik et andet skær — genskin fra hans skælmske øjne.

Sommeren 1875 var Hans Kr. færdig på kadetskolen. Før den afsluttende examen havde han åbent udtalt, at han ikke vilde være officer, men gå af som styrmand. Det blev taget ilde op af de overordnede skole-officerer, og de udtalte sig derom til ham. Derfor skrev moder — nej, det var vel fader, som skrev efter samråd med moder, til de vedkommende, at de havde ment, at det var en side-opgave for kadet-skolen at uddanne dygtige styr-mænd, da de dog optog flere unge på skolen, end de siden kunde skaffe plads til som officerer, så at en del skulde sigtes fra ved den afsluttende examen. Dette blev velvilligt optaget, og Hans Kr. hørte ikke mere nogen bebrejdelse. Han deltog ikke i de sidste prøver, som kun var bestemt for vordende officerer, men gik fra, da han havde bestået, hvad der hørte til styrmandsexamen. Der-

ved undgik han at stå i vejen for nogen af de andre, da kun et bestemt antal kunde blive løjtnanter, men så fik han heller ikke at vide, hvad karakter han havde opnået i forhold til kammeraterne, dog, da han tog afsked, sagde den kommanderende officer til de andre kadetter (det skete ude på øvelses-skibet): »I kan godt give ham et hurra, når han går fra borde, for han efterlader en god plads«, hvilket vel må forståes sådan, at han vilde have bestået den fulde examen, hæderligt, hvis han var bleven ved. Han fik dog ikke sit »hurra«, en eller anden kaldte kadetterne bort til et eller andet arbejde, lige før han gik i båden — om forættelig véd jeg ikke.

Hans Kristian var hjemme hos os vist en månedstid, inden han fik plads på en koffardifarer — kun som matros. Han vilde og måtte sagtens først gøre sig bekendt med den slags fart, før han gjorde brug af sin styrmandsexamen. I denne mellemtid blev der taget et fotografi af os alle sammen i haven udenfor det gamle hus (kun min ældste broder var fraværende). Fader og moder sidder på stole foran verandaen, vi, otte sødsken, sad eller stod på verandaen. Jeg havde først stillet mig op i baggrunden, de små skulde jo forrest, men Hans Kr. gav mig et vink, som jeg strax fulgte. »Sid her hos mig«, sagde han, en havestol havde han bragt til mig, selv stillede han sig ved siden af. Dengang havde han allerede et ganske kraftigt skæg — det var kun en sommer gammelt. På kadetskolen skulde han jo rage sig, men tilsøes havde selv kadetterne lov til at lade skægget gro. Hans Kr. var da nær tyve år, men han oplevede ikke sin fødselsdag. Han havde taget hyre på et sejlskib (kaptain Klitgaard), som først gik til Norge og indtog en trælast, derfra til Cadix, hvor de lossede brædder og indtog sagtens en anden ladning. Undervejs lagde skibet desværre ikke til ved København, som vi havde håbet, men ved Helsingør. Vi fik ikke Hans Kr. at se. Fra Cadix havde vi det sidste brev. Han gik derfra midt i November måned. Hans fødselsdag var den 20de Nov. — den 19de blev han slået ud.

De havde en svær storm i den spanske sø. Et sejl havde revet sig løs. Hans Kr. gik til tops for at binde det fast, men det piskende sejl ramte ham og kastede ham overbord. Kaptainen sagde senere, at han vistnok måtte have fået et bedøvende slag,

måske fra skibssiden, siden han ikke kom op igen, og vi skulde være glade, at han var bleven skånet for den lange kamp i søen. Efterretningen fik vi først efter Jul.

Morbroder Frederik, den gamle sømand, levede den gang endnu i Bangkok. Han skrev til moder: »Din dreng har fået en død så hæderlig som soldatens på valpladsen — ingen dygtighed kan redde overfor et sådant slående sejl.«

Skønt Hans Kr. nærede næsten fjendtlige følelser for officers-skolen, havde han dog også nogle gode minder derfra. I sit sidste brev, fra Cadix, talte han om kammeraten Grove, da nybagt løjtnant, han bebudede, vi kunde vente hans besøg, han håbede, vi vilde synes godt om ham. »Jeg skylder ham meget«, skrev han, »han var egentlig den eneste, jeg brød mig om« — her tog han sig i det og kom i tanker om en anden, som var værd at mindes: E. Bauditz, som også havde forladt skolen og var tagen til koffardi-farten, han fandt snart efter en lignende død som Hans Kristian.

Jeg troer nok, at den ulykke, som skete 19de Nov., var et hårdere slag for moder end for fader, ligefrem fordi hun var ung nok til at kunne sørge. Fader var tyve år ældre og var i løbet af de sidste år stærkt ældet. Hans tanker var rettet mod den sidste rejse, og han følte sig vist nok Hans Kr. nærmest, når han tænkte på sin egen død. Hans øjne var angrebet af »stær«, han så dårligt og kunde så godt som ikke arbejde. Det meste af dagen sad han i sin lænestol og så med sine matte øjne mod det store kors i havedørs-vinduet, den høje midtstolpe med sin tværstang foroven tegnede jo et tydeligt kors mod sollyset ude i haven — det var som udsigten til himmelriget, sådan så fader derpå; undertiden tænkte han højt, og da var det ord af det ny testamente eller Davids salmer, han trøstede sig ved, helst sådanne, som skildrer faderen deroppe og hans grændselse evne til at favne os syndere. Sig selv omtalte han tidt, henvendt til moder, sådan: »jeg lille, jeg lille«. At Hans Kr. skulde »hente« ham var en tanke, som hans fantasi havde fået fat på, og som var ham kær. Han levede godt fire år efter Hans Kr.

Men moder havde endnu ungdommelig livskraft. Hun var foretagsom og elskede at lægge fremtidsplaner — for sin kæreste søns fremtid havde hun da mange. Jeg siger ikke, at hun holdt

mere af ham end af os andre, men han optog hende sikkert mere end nogen i de få år, han levede, han fik i det hele en større plads i hjemmet, fordi han erobrede den, han kunde fylde den. Det var ligesom en erstatning for hans levetids korthed, at hans hjertelag var så tidlig modnet.

Jeg har i min lille fremstilling kun gået ud fra mine egne oplevelser, men jeg var jo ikke den eneste hjemme, som han drog til sig (omend jeg hemmelig glad følte mig særstillet i forhold til ham).

Han havde megen fortrolighed til moder og gik tidt længe med hende op og ned ad gulvet i dagligstuen, hun var lille, han havde armen om hendes skulder, og meget blev da drøftet.

Moder pønsede og spekulerede på noget, som kunde knytte ham til hjemlandet. Var det ikke muligt, at en driftig mand kunde gøre noget ud af fiskeriet i vore have?

Men Hans Kr. vilde på langfart, i alt fald foreløbig. —

Moder lod sætte en sten i vor have til minde om Hans Kristian. Min ældste broder tegnede den. Indskriften havde moder bestemt, der skulde stå: Guds ånd vidner med vor ånd, at vi er Guds børn. I søvnløse nætter havde moder fundet trøst i en forvisning, som var opsteget i hendes sind — eller — neddalet til hende. Hun havde med Hans Kristian gennemlevet de skrækelige sekunder, da han faldt, da døden åbnede sit gab imod ham, men så havde stemmen lydt i hendes sjæl: i Guds fader-hånd! — åndens stemme — at den havde trøstet ham som nu hende, det var forvisningen, som bragte hende til ro, og derfor skulde det skrives på stenen til vidne og minde for os.

Da bægge vore forældre var døde og det gamle hus blev solgt, for senere at nedrives, blev stenen flyttet ud til kirkegården til vort gravsted. En grav fik han jo ikke, med mindre venlige hænder på en fremmed kyst har stedt hans ben til hvile. En gang har jeg set ham siden, i drømme. Jeg gik i haven, da kom han bag på mig som før så tidt, tog om mig og kyssede mig — så vågnede jeg lykkelig som efter et frydefuldt møde. Siden håbede jeg tidt, når jeg lagde mig til at sove, at han skulde komme igen, men det skete ikke.

Dette var det forår, jeg blev 18 år.

FASTRENE

MIN FADER havde fire enlige søstre. Den yngste kendte jeg ikke videre til, hun døde også tidligt. Des bedre kendte jeg faster Alvilde, som i en årrække boede hjemme hos mine forældre og blev min lærerinde. Hun var også den af søstrene, som havde stået fader nærmest fra ungdommen af. Hun fortalte mig følgende: Da hun var i tyve-års alderen, blev hendes hjem hærget af en ondartet Tyfus. Både hun og min fader kom på hospitalet. Han slap først ud igen, men hun lå længe hårdt angreben. Omsider i bedring lå hun og tænkte på sit fattige hjem — forældrene havde trange kår — hun tænkte på sin kære fader og moder og lovede sig selv at blive dem en bedre datter herefter, ret kærligt hjælpe dem at bære deres byrder.

Og hvad måtte hun så endelig høre: de var bægge to forlængst døde og begravne, begge to bukket under for den smitsomme sygdom, hjemmet opløst og sødskenedeflokken adspredt. Man havde fortiet det for hende, så længe hun var syg. Det var næsten for svært at høre på. — — — Faster var et fint og kærligt menneske, livlig og åndeligt vågen, men den ungdoms-sygdom forvandt hun aldrig helt, der blev en svækkelse tilbage, som til tider truede hendes hovede — hun kunde gribes af en sygelig melankoli, der tilsidst fik udslag i en lammelse, som gjorde hende sengeliggende i de sidste otte år, hun levede. Da det var for svært for moder at pleje hende hjemme, fik hun plads på Diakonissestiftelsen, dengang en ny stiftelse med hus i Frederiksberg. Jeg var omkring de sex år, da hun flyttede fra os. I alle de følgende år gik jeg så godt som daglig op til hende og fik al min undervisning dér. I begyndelsen fulgte min yngre broder Konstantin med, men da han kom i Gregersens skole, fik jeg min lille søster

Marie med, den sødeste lille pige i verden! Vi oplevede meget uforglemmeligt på den skolevej og hos faster.

Jeg var 14 år, da moder ønskede en forandring både for min og Maries skyld. Hun talte derom til faster, og for hende var det jo en stor prøvelse. I et svagt øjeblik fortalte hun mig det — med tårer — at nu var det forbi med vort samliv. Jeg tog hende om halsen og sagde, at jeg vilde blive hos hende. Men strax blev faster rolig og sagde, at det var meget bedre for mig for fremtiden at få undervisning anden steds, hun roste min moder, som altid var årvågen på vore vegne. — Det var ikke moders mening, at jeg skulde på almindelig vis i skole. Hun skaffede mig adgang til enkelte udvalgte timer i Frk. Zahles skole, iøvrigt skulde jeg arbejde for søster Kristianes broderiforretning.

Marie vilde moder have sammen med nogle andre småpiger i en lille privat skole, hun havde tillid til. Men faster døde det samme efterår, som vi havde forladt hende.

Faster Ida var den ældste af faders søstre. Ligesom faster Alvilde var hun i sin tidlige ungdom sendt til det fjerne Jylland for at tjene sit brød som »guvernante« på en afsides liggende herregård. Halvgammel vendte hun tilbage til København, fremmed for den udvikling, som dér var foregået imidlertid. Hun havde ikke faster Alvildes åndslivlighed til at tilegne sig de interesser, som mine forældre levede med. Hun tilhørte en svunden tid — den for-grundtvigske, — når vi besøgte hende, skulde vi læse højt i en bog, som hed: Mallings store og gode handlinger, hvis stil faldt os sært fremmed. Vi var bange for hende. Hendes holdning var værdig, men lidt stiv; hun levede i den yderste sparsommelighed, men med en standhaftig fornemhed i færd og væsen. I hendes lille stue herskede en sirlig pyntelighed, som dækkede over fattigdom. F. ex. var tæppet over hendes »puf« (et tarveligt surrogat for sofa) overbroderet med sommerfugle i alle tænkelige farver, saa stoffet næsten ikke var at se. Det var alle de uldgarns rester og trevler, som faster Ida havde kunnet skrabe sammen, hun havde brugt til deraf at sy denne brogede sommerfuglehær, mærkelig og såre skøn i vore barneøjne, men ikke symbolsk for den gamle pebermø's ret blomsterfattige tilværelse. De var samfundets stedbørn, disse gamle piger, hvis vej var indsnævret af fordomme. (Vi lykønsker os, vi søstre, til

den lysere tid, vi har oplevet, rigere i hvert fald for kvindeskønnet).

Faster Ida havde naturligvis sit stadige tilhold i sin broders, min faders hus, ved enhver lejlighed, såvel som uden nogen lejlighed, gik hun ud og ind, uden dog at nå ind til husets inderste liv. Det smærter mig at tænke på, at vi ufølsomme unge aldrig opdagede, hvad der boede bag den hærdede skal hos hende. Jeg husker dog hendes gråd ved Hans Kristians død, og jeg mindes, hvor flink han var til at springe op, når hun trådte ind, og hente en stol frem til hende. Jeg kan se i det gamle strenge ansigt den beherskede glæde, hvormed hun modtog hans tilbørlige opmærksomhed.

Faster Jette var af en helt anden slags, en lille listende skikkelse uden holdning og værdighed.

Hun havde været gift, men var skilt fra sin Mand. Han var velhavende, og hun var ved hans midler anstændig forsørget. I økonomisk henseende var hun sorgfri, men ellers havde hun sorger nok, at pleje dem var så at sige hendes eneste syssel. Jo, engang imellem underviste hun nogle småbørn i hendes nabolag, men jeg vilde nødig have været i deres sted! Faster Jette var en gråvejrs-fremtoning, altid skyggeagtig mørk i klædedragt, uden pyntelighed. Så snart hun kom ind ad gadedøren, tog hun sine lædersko af, halede et par sorte strikkede sko frem, som hun trak på fødderne, — hun led af ligtorne —, hendes gang var derfor listende eller sjokkende. Jeg ser hende liste frem for at hilse på fader og fortælle ham, at hun var flyttet fra Victoriagade til Schønbergsgade — familiens overhoved måtte jo vide hendes adresse, ellers var hun ikke meddelsom overfor ham. »Nå, er du så flyttet igen«, hører jeg fader sige i en lidt ærgerlig tone. »Det er nu min skæbne«, sukker faster Jette og lister hen til den mørkeste krog af stuen for at hale et sort strikketøj op af sin pose og dermed hensynke i sine sørgelige tanker.

Hun flyttede altid, og hun var altid misfornøjet med sin lejlighed — ja, det var hende en tilfredsstillelse at have grund til at være misfornøjet, idet det bekræftede hendes overbevisning om at være forfulgt af skæbnen. Derfor kunde man ikke gøre hende nogen større ærgrelse end at rose hendes nye lejlighed. Var man så uheldig at sige: »det var da et dejligt lyst værelse,

du har fået, faster Jette«, så kunde hun ligefrem gnistre af vrede, hun var nemlig lige så kolerisk som melankolsk (hidsig og tung-sindig). »Nå, så du synes, det er rart med sådan et vindue! hele stuen kan overses! genboerne kan glo på mig, hvor jeg så står eller sidder! Du vilde måske finde det morsomt at sidde på en præsentér-bakke!« o. s. v.

Man forstummede af skræk og lærte omsider at udtale sig med forsigtig beklagelse, hvergang man var henne at se en af faster Jettes nye lejligheder.

Trods alt kunde vi børn komme faster Jette nærmere end faster Ida. Det gælder i hvert fald for mig. Og måske var det ikke så underligt. Hun var jo lige så meget barn — omtrent — som enhver af os. Hun var let at gennemskue og hun havde trang til vor medfølelse. Hun havde heller ikke noget imod at åbenbare, omend i forblommede udtryk, lidt om sin »skæbne«. »Jeg har stået på hovedet siden jeg var ti år«, var en af hendes talemåder, som unægtelig var fantasivækkende. Havde man fået bragt hende i lidt hyggeligt humør, kunde hun også fortælle historier. Hun kunde flere af H. C. Andersens æventyr udenad og fortalte dem med en alvor og andagt, som virkede smittende. »Lille Idas blomster« var i faster Jettes gengivelse en helt fængslende række begivenheder.

Jeg véd ikke, hvor gammel jeg var, vist 16—17 år, da jeg fandt på, at faster Jette skulde lære mig tysk. Hos faster Alvilde havde jeg lært engelsk, så at jeg nu kunde fravriste de engelske bøger, som forefandtes, deres indhold. Men der stod også tyske bøger i bogskabet, de var lukkede for mig. Nu skulde faster Jette lukke op. Hun havde jo lært tysk fra barnsben, som skik var i København for 100 år siden. Vi tog fat på en meget gammel bog, »Det befriede Jerusalem« af Torkvato Tasso, trykt med italiensk tekst på den ene side og tysk på tilsvarende anden side af bogens blade. Måske har fader i sin tid brugt den til at lære italiensk efter, eller muligt farfader! Den var ikke let, men vi klemte på, med et tysk lexikon til hjælp, det gjaldt blot om at forstå indholdet af versene. En skolemæssig undervisning var det jo ikke. Skriftlige øvelser drev vi ikke. Grammatik studerede vi ikke. Faster Jette mente, at ordenes bøjninger måtte »mit øre« lære mig. Hun var en utålmodig lærerinde, og mit øre arbejdede in-

genlunde tilfredsstillende, men hun havde en barnlig glæde af det romantiske indhold af digtningen. Det blev bedre, da vi kom til Goethe og Schiller. Da begyndte mit øre virkelig at åbne sig for sproget, så jeg kunde nyde de digte, jeg lærte udenad, netop for det samme. Vi læste Goethes romaner: Wahlverwandschaft, og Wilh. Meister bl. a. Men mest henrykte troer jeg nok vi begge var for Schillers tragedier: Wilh. Tell! Marie Stuart, Jeanne d'Arc, Wallenstein. Dér var faster Jette med, hun voxede af begejstring, helst ved de rørende kærlighedshistorier. — — — Dette gik igen flere år, jeg kom til hende (længe) en gang om ugen, og lærte hende således ret godt at kende. Nu kunde jeg nok se, at hun vist havde været køn engang som helt ung, hvor rynket og falmet hun nu end var. Hendes hånd var lille og fint formet, men nu slap og blød, da den aldrig var brugt til arbejde. Det er i det hele hendes ulykke, hun er aldrig taget i brug. Hun har været ung, sød, har sværmet, som hun endnu sværmer for heltinderne i de schillerske dramaer — men dér er hun så standset.

Næsten som en legemlig smerte følte jeg denne umådelige afstand mellem digt og virkelighed — leve i bøgernes verden mellem ædle og store handlinger og så i virkeligheden være så lille, afmægtig, uduelig til at gøre noget som helst.

Faster Jette var aldrig voxet ud i livet. »Skæbnen« havde ligesom slået en knude på tråden og var ophørt at spinde allerede mens hun var ung. Siden var hun så bleven ved at gå rundt og rundt om denne skæbneknude, mens viljen visnede og håret blev gråt. Og nu stod jeg selv ved porten ud til verden og til arbejdet, bange for at overtage mig selv, hendragen til at leve i bøgernes og fantasiens verden, angst for at blive borte deri og forspilde mit liv. I den henseende var faster Jette mig et eksempel til skræk og advarsel.

Jeg havde allerede alt for længe levet et fantasiliv og fået øvelse i at skyde virkeligheden og livs-ansvaret fra mig.

Når det traf sig, at jeg havde en lang vej at gå, f. ex. ind til byen og hjem igen (at køre brugtes endnu ikke meget), så benyttede jeg turen til en drømmeferie. Jeg lagde ikke mærke til noget undervejs, jeg hverken hørte eller så mine omgivelser, men lod tankerne svæve i det ubestemte, som løsslupne fugle, det var som at sidde sjæleligt i en gynge og lade sig vugge. Og så kunde

pludselig lyde som et pistolskud for mit øre de ord: *et forspildt liv!* Bort fløj drømmefuglene, og midt i den kolde nutid fandt jeg mig gående på en snavset gade. Hvorfra kunde de ord pludselig skyde sig op i min bevidsthed og skræmme mig! Det var som lå der på sindets bund en stadig lurende angst, som kunde springe frem når som helst og volde en gysen, som stod jeg foran fortabelsen.

S I G N E

JEG HØRER FOLK TALE om ungdomstiden som den lykkeligste. Sådan var den ikke i min erindring. Men mit hjem var heller ikke mere det lyse, muntre sted, som det en gang havde været. Efter Hans Kristians død fulgte faders svagheds-år, det gik tilbage med hans syn og hans kræfter, der blev stille i dagligstuen, skyggerne samlede sig omkring os, fader gled stille bort fra vor verden. Han var i sin lænestol lige til den sidste dag, han levede, det var påskedag 1880, natten efter sov han hen. Kun moder sad hos ham. Hun vilde ikke tillade sine døtre at våge for eller med hende. I den efterfølgende tid faldt den ene sorg efter den anden over vort hus. Moders økonomiske kår var vanskelige, da faders årlige statspension bortfaldt med hans død lige før forfaldsterminen.

Hos et af de yngste børn viste sig en ængstende svagelighed, som krævede forholdsregler. En anden havde i ungdommelig uforstand indgået en ulykkelig forlovelse, som måtte hæves efter nogle års kvaler — hverken moder eller datter var af dem, der kom let igennem sligt. Men tungest var det, da min næstældste søster, som havde taget plads hos fremmede, blev bragt hjem som sindssyg — en pludselig udbrudt voldsom hjernesygdom. Uden varsel stod hun på en gang iblandt os — som forvandlet. Hun havde altid været et stilfærdigt menneske, noget tillukket, men blid og god for de små søskende at komme til. Hun var den sidste, af hvem man skulde vente et voldsomt udbrud eller en stormende optræden. Og nu fortalte hendes madmoder, som havde fulgt hende hjem, at hun en dag var kommet ind i hendes sovekammer i det heftigste oprør og havde fortalt, at et ondt væsen, et dyr eller værre, havde truet med at overfalde hende om natten — et væsen, som hun gøs ved at nævne. I sin angst

havde hun råbt: Hjælp, Jesus! Den onde havde svaret: »hvem er det, jeg kender ham ikke.« Hvortil Signe havde svaret: »men jeg kender ham, og han er stærkere end du.« Derefter var den onde flygtet. »Men jeg véd« — sagde den stakkels pige — »at min moder har bedt for mig.« Siden havde hun været forvirret og angstfuld, som vi så hende nu. Øjnene stirrede vildt, med rædsel i blikket så hun sig om, som frygtede hun en lurende fjende i hver krog. Hun havde passet et par børn, som havde skarlagensfeber eller mæslinger; lægen talte om, at sygdommen hos hende kunde være slået ind.

Sygdommen var kommen over hende som et overfald, og under dens forløb havde den hele tiden karakteren af en kamp mellem den syge og magter, som trængte ind på hende, slog hende ned og fik dog aldrig helt bugt med hende. Med sine sidste kræfter kunde hun råbe: »Jeg er dog døbt«. Det var forfærdeligt at se hendes lidelser. Hun var jo strax bleven bragt til sengs, men fo'r op og vilde kaste sig ud ad vinduet. Hun måtte holdes tilbage med magt. Lægen kunde ikke skaffe hende hvile, sovemidler vilde ikke virke, søvnen ikke komme, og hvem af os andre kunde vel sove! Det var, som et stormvejr af jammer og sorg rystede huset.

En ugestid tror jeg forløb, før vor huslæge sagde til moder, at det var nødvendigt at sende hende bort for de unge søstres skyld. Hun kom til Oringe hospital ved Vordingborg og tilbragte der halvandet år uden bedring. Hun havde hallucinationer, så skræmmende syner, troede sig omgivet af fjender, ved alt, hvad der blev foretaget med hende, ventede hun et anslag, som skulde bringe hende i fordærvelse. Hun vilde ikke tale og kunde kun med magt bringes til at tage føde. Når hun blev ført til bad af sygeplejerskerne, kunde hun ved sig selv hvidske sin sidste trøst: »de kan dog ikke vaske dåben af mig«.

I dette tidsrum blev moder gammel. Håret grånede, hun gik bøjet som under en byrde og blikket var fjærnt. Hun arbejdede med en plan, som hun med bøn og bæven endelig iværksatte. Hun tog sit stakkels barn bort fra sindssygeanstalten for selv at pleje hende. Hun gjorde det i den tro, at hos Gud måtte læge-dom være at finde for sådan en sygdom.

Bortfjernelsen skete meget imod sindssygelægens råd og

ønske. »De pådrager Dem et stort ansvar«, sagde han truende til moder og føjede til: »Det vil jeg sige Dem, De maa ikke tale til hende om religiøse ting, *det* kan hun ikke tåle.« Moder svarede med bestemthed: »det råd kan jeg ikke følge«.

Skønt det ikke havde afgørende betydning for moder, bør det dog siges, at der var én læge, som i nogen grad gav hende medhold, det var hendes broder, lægen Olaf Købke, som hævdede, at der var i al fald ikke noget at tabe ved at fjerne patienten fra Oringe, da dér absolut ingen helbredelse var at hente for hende. Hvad en forandring kunde virke, vidste man derimod ikke.

Moder beskikkede sit hus og belavede sig på en bortrejse, der kunde vare måske mange år, måske hele livet. De yngre døtre var eller kom nu ud i hver sin gerning. Den yngste — desværre for tidligt — til en lærerindeplads. Hun var næppe voxen, men godt begavet og tilsyneladende tidligt udviklet, men hendes sind var blødt og sårbart og hendes nerver ikke stærke. Hun skulde haft lov til at være barn et par år endnu. Vort hus med have var for størstedelen udlejet. Vi boede ovenpå, hvor faders forhenværende malerstue skulde erstatte vor dejlige dagligstue. Tilbage i huset blev kun søster Kristiane, som havde sin forretning at passe, jeg som hendes medhjælper, dertil min yngste broder, som arbejdede på et maskinværksted — og så en fremmed husholderske.

Midt under familiesorgerne havde min ældste broder stiftet et lykkeligt hjem og havde fået præstekald — et meget beskedent på en lille ø, Venø, i Limfjorden udfør Struer. Et kald, som ikke var eftertragtet af nogen anden. Lønningen var lille, og han skulde være skolelærer tillige med præst. Men han og hans kone, fordringsløse bægge to, var mere end glade. De havde frygtet for slet aldrig at få et embede. Ikke som om min broders examen var for ringe, men han havde fornærmet minister og biskop ved en frimodig erklæring angående præsteløftet. Han vilde, at hans foresatte skulde vide, hvor de havde ham. De vise havde nu betænkt af sær godhed at overlade ham dette lille kald, som om han kunde altid være god nok til fiskerne deroppe! Til Venø bragte moder Signe, som fulgte hende viljeløst; der undslap hende ikke en stavelse eller hun røbede ved en mine forundring, endsige glæde over forandringen. Hun var som forstenet. Hun

vilde ikke tale og ikke spise. På hospitalet var hun bleven madet med tvang — det må have været et uhyggeligt optrin. Hendes en gang smukke ansigt var nu skæmmet af skarpe furer, som fremkom ved at hun krampagtigt pressede læberne sammen, for at intet ord skulde slippe ud og ingen mundfuld mad komme over hendes læber. Blikket var tilsvarende hårdt og stivt, mistroisk. Mor havde lejet et fiskerhus, som lå ubeskyttet på den åbne strand tæt ved vestfjorden, kun fem minutters gang fra præsteboligen, så at et aftalt signal — et lille nødflag — hurtigt kunde tilkalde broder Sigurd, hvis moder trængte til hjælp. Oppe fra bakken, hvor præstens beskedne hus lå, havde man godt udsyn ned over fiskerbyen, da der ikke fandtes træ eller busk. Det var ud på eftersommeren, vistnok september, da mor her tog ophold alene i huset med Signe og en halvvoksen fiskerpige til hushjælp.

Moder begyndte nu sit samliv med Signe på samme måde, som hun havde levet med fader. Dagen begyndte og sluttede med lydelig bøn og bekendelse. Faders vane at trøste sig ved salmevers, når dagen blev ham for lang og mørk, indfandt sig vist også ganske selvfølgelig for hende. At den syge viste mer end uvenlighed, snarest fjendtlighed i væsen og miner, forstyrrede hende ikke. Hun troede på, at ordet skulde finde et ekko dybt inde bag den hårde overflade; dér sad jo en fangen sjæl, som ikke selv kunde række sig efter hjælp.

Daglig måtte moder sidde timevis ved sengen med en skål mad i hånden for omsider at bevæge hende til at spise en smule. Men hun gjorde aldrig mindste forsøg på at bruge tvang. Dørene måtte dog altid holdes låste, og det havde moder alvorlig forholdt sin unge tjenestepige, at hun måtte sørge for. Hun glemte det en dag i november måned. Bryggersdøren blev ladet åben et øjeblik, mens moder vendte ryggen til. Signe fløj ud ad døren, løb over strandbredden og ud i fjorden. Fiskerlejets mænd var ude på fangst, deres små joller lå til ankers langt ude i fjorden. Pigen havde skreget ved synet af den flygtende. Moder løb efter hende, løb ud i vandet, indtil det stod hende til halsen, men da svømmede Signe forude. Nu begyndte moder at kalde bønligt i sit hjertes vé — og det blev hørt. Signe vendte om og kom hen til hende. Hun lod sig lede op af vandet igen og ind i huset.

Moder fik hende strax bragt til sengs, en varm drik blev tilberedt, og pigen måtte hejse nødflaget. Selv måtte moder også gå iseng efter det kolde bad.

Nu kom Sigurd derned og hørte allerede udenfor af pigen, hvad der var sket. Han kunde dele moders taknemlighed — det forekom hende jo næsten et under, at de bægge to var kommen frelst i land. Var Signe ikke falden til føje og fulgt godvilligt med, kunde den gamle kone jo intet have udrettet. Sigurd måtte nu være hendes mund til bekendelse og bøn — ja velsignelsen har hun sikkert også forlangt at høre: fredlysningen. Og der blev fred i stuen. Signe faldt i en god søvn. Moder har vel næppe kunnet sove for tak og glæde.

Den dag blev et vendepunkt i Signes sygdomshistorie. Derefter talte hun første gang frivilligt til moder. Første gang! — men klagende som et lille barn med en stemme, der var næsten uden lyd, en hvislen i siv. »De har taget alting fra mig«, sagde hun. Moder forstod, hun talte om de små ejendele, som opsynet på hospitalet havde berøvet hende. »Jeg har det altsammen til dig«, sagde moder glad og hentede frem, hvad hun havde taget med: den syges uhr, hendes smukke syskrin, fotografier o. l. Signe stillede det altsammen op omkring sig. For første gang havde moder kunnet gøre hende en glæde.

Der var dog ingen forandring at se i det ydre. Det stive, forstenede væsen var endnu urokket — isskorpen lå hård og kold omkring den syge som et panser — selv om smeltningen (hvad moder troede) var begyndt indefra. Hun var mere villig til at spise. I vintrens løb kunde de daglig gå sammen op til præsteboligen for at spise til middag. Moder lagde vægt på denne tur i det fri, skønt hun tidt led stor angst undervejs, frygt for, at den syge skulde flygte for hende. Hun gik undertiden op i sne-driverne, som om hun vilde lægge sig til ro der, men altid lod hun sig dog kalde tilbage.

I huset på bakken blev de altid modtaget på kærligste måde. Der var født en lille dreng efter moders ankomst til øen. Moder havde holdt en lille Hans Kristian over dåben — opkaldt efter den, hun havde mistet.

Når middagsmåltidet var nydt, havde det lille selskab en hyggelig time tilsammen.

Min broder Sigurd havde trang og evne til samtale — ikke om enhver ting — men om de emner, han for tiden arbejdede med. Han vilde gerne meddele sig. Det var jo hans forarbejder til søndagen, som altid optog ham. Det blev til, at han læste for moder og sin kone daglig af det ny testamente i fortsættelse — den græske text måtte han have ved siden af. Den oversættelse af apostlenes skrifter, som han nu endelig har fuldført, var vist allerede den gang ved at spire hos ham. De sang også gerne nogle gode salmer til trøst og opmuntring for moder. Signe var tilsyneladende helt udeltagende. Hun sad stiv, talte ikke mere end højst nødvendigt og da ligesom med anstrengelse og uden lyd i stemmen. Men vugge-barnet tiltrak hende. Hun vilde gerne sidde og se på ham — om det skulde være i timevis. Hun rørte vuggen lidt med foden, og moder lagde mærke til, at hun bevægede læberne uden lyd. Moder sørgede for, at hun blev alene med den spæde — selv holdt hun uset vagt fra den anden stue — der hang nemlig et spejl på væggen lige overfor døren til sidestuen, hvori hver bevægelse kunde iagttages, uden at den, der sad ved vuggen, anede det. Og ganske rigtig, da Signe troede sig ubemærket, fik hun mod — hun sang — uendelig sagte, men hun sang for barnet og sig selv — det må have lydt som når en vårbæk løsner sig fra isen, i en spinkel strøm begynder at glide mellem frosne tuer. Hun sang: »Under dine vingers skygge, Herre lad mig bo og bygge«.

Jeg tror, moder græd af glæde, hvor hun sad. Var hendes barn ikke givet tilbage til samfund med Gud og mennesker. Hun var ved at finde vejen. Finde sig selv igen som det barn af hjemmets menighed, hun havde været, før sygdommen ramte hende. Signe har fortalt, at når hun på Oringe følte sig helt forstumlet, bortkommen fra alt, hvad hun kendte, i fjendevold, usikker på, hvad eller hvem hun selv var, — så kunde hun sige til sig selv: jeg er døbt Signe Konstantin-Hansen — for derved syntes hun dog, hun fandt et holdepunkt i svimlen.

Og nu er der næsten ikke andet end godt at fortælle om opholdet på Venø — skønt der var mange skridt tilbage og brug for moders tålmodighed i adskillige måneder.

Signe lærte at spinde af min brorkone. Det var et arbejde, som hun fik hu til. Der blev skaffet en rok, og nu kunde hun

sidde i hytten hos moder og træde røkkehjulet og sno tråden så jævnt og fint — vel ofte i dyb tavshed, men dog også tidt hvidskende på de salmer, hun nylig havde hørt, eller som dukkede op i hendes erindring, sagte, og ligesom øvende stemmen, som først fik ret naturlig klang, da det hele år var løbet om.

Ved forårstid kom jeg derover og boede i hytten hos moder og Signe, som da færdedes naturligt iblandt os — kun med den svage røst. Furerne i hendes ansigt var heller ikke helt forsvunden — de viste sig mest, når hun sad og faldt i tanker. Og hendes hår var begyndt at skifte farve; i løbet af få år blev det krid-hvidt. Aldrig har jeg set så hvidt hår på noget menneskes hode. Hun havde altid haft et smukt, lokket hår, men mørkt. Snart stod disse lysende rimhvide bølger ganske dejligt om hendes hode.

Det var æventyrligt at leve i det lille fiskerhus — lave stuer, småbitte vinduer og den brede fjord få skridt fra tærskelen, tidt brusende, altid syngende en eller anden melodi.

Vintrens vaner fortsattes, vor præst og hans kone og lille dreng kom hver dag ned i hytten lige over middag, for at vi kunde faa vor læsetime sammen. Jeg tegnede gerne imens af fjordens frugter: muslinger, tang o. s. v. Tilsidst gav moder kaffen til den glade familie.

Vi badede naturligvis dagligt. Men moder var bange for Signe, som altid gik dristigt og langt ud og aldrig vilde forsumme badeturen, hvordan vejret var. Derfor bad hun mig, at jeg vilde altid holde mig i nærheden af hende. Det blev grunden til, at jeg måtte øve mig flittigt i svømning for at kunne kappes med hende, hun var stærk og udholdende. Det må have været en længe kvalt trang til at røre sin unge, stærke krop, som her fik udslag. Vandet og luften kaldte hendes sunde farve tilbage. Da hun og moder rejste hjem, så hun godt ud! Ja, dejlig! syntes jeg. Moder skrev til overlægen på Oringe og meddelte ham, at hun havde genvundet sit helbred. Han svarede med en indtrængende anmodning til dem om at komme ud til ham. Moder fandt det rigtigt, og Signe gjorde ingen modstand. De sad i hans venteværelse. Da han kom ind, rejste Signe sig op og gik ham imøde, hilste »goddag«, men han så fremmed på hende: »Jeg kender Dem ikke«. Signe sagde sit navn, og moder nær-

mede sig. Da gav det et spjæt i ham, fortæller Signe, han næsten røg tilbage, fattede sig dog og sagde hurtigt, vendt mod moder: »De havde ret«.

Et langt liv i lykkeligt arbejde for andre lå den gang foran Signe. Nu er hun gammel, kan kun strikke til den yngste slægt, men for ganske nylig sagde hun til mig med glindsende våde øjne: »Hvor må jeg være moder taknemlig! Jeg kunde have siddet dér endnu (i Oringe), hvis mor ikke havde haft det mod.«

Men moders mod var født af tro.

Efterskrift.

Signe lod sig optage som sygeplejeelev på Johannes-stiftelsen. Efterfølgende attest medgav overlægen hende, da hun forlod stiftelsen for at tage plads som menighedssygeplejerske for Malt og Vejen sogne.

ST. JOHANNES STIFTELSE

Den 8.—10.—1888.

—

Frøken Signe Constantin-Hansen har siden 1.—1.—86 været knyttet til St. Joh. Stift.s Sygehus, først som Elev og i de sidste 2½ Åar som Sygeplejerske.

Alene den Omstændighed, at der efter 3 Måneders Læretid betroedes Frøken Constantin-Hansen en Plads som selvstændig Sygeplejerske, vidner tilstrækkelig om den Tillid, hun havde vidst at forskaffe sig både hos Over- og Underordnede ved sit milde, rolige og intelligente Væsen. Hun har altid fuldtud svaret til den hende viste Tillid, og under vores Overtilsynsdames Ferier i de sidste År har hun været konstitueret i hendes Sted, og også dette Hverv har hun udfyldt til vor fulde Tilfredshed.

Når Frøken Constantin-Hansen nu, udelukkende efter eget Initiativ, forlader St. Joh. Stift., kan jeg medgive hende det bedste Vidnesbyrd som Sygeplejerske.

Hendes Helbredstilstand har under hele Opholdet på St. Joh. Stiftelsen været tilfredsstillende.

Frederik Grünfeld,
Overlæge.

PARIS

NMIDLERTID var jeg bleven maler! Jeg havde både udstillet på Charlottenborg og solgt. Dette var ikke sket ved en afgørende beslutning fra min side, ikke i kraft af noget viljesgennembrud — — det var skæbnen! Jeg kunde ligesom ikke blive fri. Jeg kunde ikke mærke nogen kraft inde i mig selv og måtte derfor føle mere forundring end stolthed over det held, jeg havde med mine første små billeder, som altså fandt købere. Det var kvindesagens tid. Kvindernes »emancipation« — dette lange, vanskelige ord gik den gang let fra alles læber. Nu — 50 år senere — hører man aldrig tale om »emanciperte« kvinder, den gang var det forfærdeligt den snak der sattes i gang ved det ord.

Søster Kristiane var medlem af Dansk kvindesamfund, et nidkært medlem, ivrig for »kvindesagen«. Hun var jo også i ung alder begyndt på et selvstændigt erhverv. Hun havde løst borgerbrev! Hendes veninde, som kom stadig i vort hjem, var Kirstine Fredriksen — den gang ret vel kendt som et fremragende medlem af Dansk kvindesamfund, en veltalende og ivrig forkæmper for kvindernes ligestilling med manden vedrørende løn, adgang til uddannelse, til embeder o. s. v. — brændende spørgsmål, som gav anledning til lidenskabelige drøftelser. Den almindelige mening gik »kvindesags-kvinderne« imod, og der var rigeligt med spas og løjer over dem i vittighedsbladene, og forresten også i mange alvorlige blade.

Jeg måtte naturligvis stemme for ligestillingen og førte mangan heftig kamp mod de vigtige drenge, som påstod, at der ikke var det fag, hvori ikke mandlige arbejdere overgik kvindelige. Men — ét er det at snakke, et andet at handle. At træde ind på løbebanen mellem mænd med det fordringsfulde navn »kunstner«, indsende sine arbejder til den store forårsudstilling,

hvor hele verden spadserede omkring og kritiserede, og måske få sit navn i avisen — det var altsammen noget, som jeg ligefrem krympede mig under. Jeg vilde ikke, men gjorde det altså dog. Min lærer Dalsgaard sagde, at jeg skulde udstille; under hans øjne havde jeg udført mit første meget uselvstændige arbejde, som — til min skræk — blev antaget til Charlottenborg udstilling. (Billedet blev købt af kunstforeningen.)

Søster Kristiane måtte næsten trække mig ind til udstillingen, hvor jeg flygtede fra det værelse, hvori mit stakkels billede hang. Jeg syntes, jeg blev syg ved at se det, og at møde de unge malere af min broders bekendtskab var mig en skræk. Det var jo så sørgeligt indlysende, at de kvindelige malere var en underklasse — uden undtagelse en grad, eller mange grader, ringere end de mandlige — og hvorfor så møde op, ligesom om man ikke kunde se sin ringhed.

I mit hjerte var jeg kvindesagen utro — den forrædderske tanke mældte sig: hvem der dog kunde blive gift og på den måde slippe for selvstændigheden, ja for det var den eneste udvej, jeg kunde tænke mig. Skulde jeg være fagkvinde, så var der ikke noget andet fag, som bød sig til end altså maleriet — at jeg var umulig i køkkenet og i den praktiske husgerning fik jeg altid at vide, skønt jeg havde en ulykkelig kærlighed til husvæsnet; dog hvis man blev gift, så skulde det nok gå — de skulde få at se.

Ak, men det var jo utænkeligt, at en mand skulde få i sinde at udvælge mig. Sammen med andre unge piger fik jeg altid en tydelig fornemmelse af, at der var noget forkert ved mig — nærmest noget latterligt. Det var mærkeligt så dejlige de unge piger altid var i bøgerne. »Det viltre gule hår krøllede sig om hendes hvide pande« eller »de bløde sorte lokker faldt ned om hendes fine kinder«. Ja, håret var noget af det vigtigste, når man skulde se godt ud. Men at sætte det var en kunst. Jeg naaede aldrig videre end til en lille knude i nakken, hvorfra tjavserne uhjælpeligt løsner sig og hænger ned om ørene. Sådan var min »frisur« i 17års alderen og sådan er den endnu, da jeg går i det 70tyvende år. Just i min syttende sommer var jeg i feriebesøg hos min moster, gift med Enrico Dalgas, boende lidt udenfor Aarhus. Der var ikke få kusiner samlede, og disse søgte med venlig omhu at

rette på mit ydre, for at jeg kunde, som de sagde, komme til at »se ud som andre mennesker«. Dertil hørte det at have »chignon« — en stor håropsætning, hvortil damerne i de dage brugte en mængde »håruld«, da få havde nok af naturligt hår.

Mine kusiner tilbragte da en eftermiddag med at sætte mit hår. En strømpe blev rullet sammen til en klump og lagt oven på mit hode, håret blev redet op over den, så nu så det ud som om jeg havde en overordentlig hårfylde — det skulde man have i den Tid for at se ud som en dame — modsat vor tid, da man helst skal lade sig rage. Kusinerne var meget tilfredse med resultatet. De fortalte mig bl. a., at nu så jeg »meget yngre ud« — alderen var forresten ikke begyndt at trykke mig endnu, men det kan jo aldrig være morsomt at høre, at man ser ud som sin egen bedstemor.

Glad over den ros jeg fik, lod jeg mig overtale til at gå ud og spadserere med hele selskabet ned ad strandvejen, ad Aarhus til, for at fremvise i byen min ny frisure. Men ak, under gangen begyndte strømpen at glide ned på siden af hodet, med stor forskrækkelse og forlegenhed blev jeg nødt til at vende om, og det var sidste gang jeg gik med chignon! Dog kan jeg ikke sige, det var sidste gang, jeg gjorde mig til nar. Flere år efter under et ophold i Paris (mit første og sidste) fik mine kammerater — et par malerinder — igen lyst til at skabe mig om. Også da fandt, at jeg burde dog »se ud som andre mennesker«. Jeg var da naturligvis hjemmefra udstyret så godt som jeg havde forstand og penge til, men der var ganske vist et stykke, jeg manglede: tournuren.

Dette nu ukendte klædningsstykke var en lille hård pude, som damerne ved to bændler bandt om livet, puden skulde vende bagtil. Derved fik man en figur, som nutidens slanke damer vilde finde mærkelig! Vi danske parisere skulde på en udflugt, og nu blev mine kammerater altså enige om, at jeg for honnørens skyld måtte have en tournure. Min bomulds malerkittel (mon den ikke var blåtærnet?) blev rullet sammen til en lille tæt pude og bundet om livet på mig under kjoleskørtet naturligvis. Så — nu så jeg da lidt manérfuld ud. Vort udgangspunkt var ikke Paris, men landsbyen Gréz, hvor vi lå på landet. Vi turede ud til en gammel gothisk kirke-ruin (navnet har jeg glemt), men jeg

husker godt de ærefrygtvækkende buer — loftet var borte, solen skinnede ind gennem de tomme vindueshvelvinger — af en mægtig højde —, græs og blomster, dejlige markblomster, holdt kirkegang i det forladte kor. Jeg havde aldrig set noget lignende og var i en blød, betaget stemning, da latteren bag mig kaldte mig tilbage til mit selskab! Malerkittelens ene ærme — eller var det dem bægge — havde løsnet sig og daskede nu bagefter mig som ko-haler! Vi lo allesammen, og jeg da ikke mindst. Begivenheden blev siden betragtet som hele turens glandspunkt — der blev endogså digtet en vise derom. Men det var dog klart, at jeg aldrig vilde have held med mig, når jeg forsøgte at blive som andre mennesker. Havde jeg anskaffet mig en rigtig tournure, så skulde den såmænd nok også være drattet ned.

Da jeg nu er kommen til at omtale mit ophold i Frankrig — som falder i tiden fra 85—86 — vil jeg dog have sagt, at de sorger eller småplager, som klædedragten kunde give anledning til, langt fra var det værste for mig i omgang med kammerater og rejsefæller — langt fra. Jeg var i grunden så vant til at blive let af — det gjorde mig ikke fortræd og var heller ikke ondt ment — nej, hvad der ramte mig som et stik — undertiden som et giftigt stik, der efterlod feber i blodet — det var spotten over alt det, der herligt som de gothiske kirkebuer havde hvælvet sig over mit hjem og over min tilværelse, indtil jeg kom ud i »verden«. Spotten kunde jeg ikke undgå at høre, selv om der blev taget et vist høfligt hensyn til mig, hvilket ikke forbedrede tingen, da det lod mig føle, at det var min barnagtighed, min enfoldighed, der blev taget hensyn til.

Den af mine fæller, som stod mig nærmest, som havde indført mig i selskabet og skaffet mig plads i pensionatet, hvor disse landsmænd boede, var en jævnaldrende malerinde, som jeg kendte godt fra København; vi havde også dér arbejdet på atelier sammen, men hun havde været i Paris længe før jeg og følte sig hjemme dér. Jeg havde hjemmefra medbragt en dyb beundring for hende. Hun forekom mig at være det bedst begavede af alle mennesker og det mærkværdigste, jeg havde mødt. Hendes venskab var mig en stor ære — men ikke altid glæde. Jo, når hun var god, så var hun vidunderlig god og morsom og klog, men det hændte jo, at hun ikke var god — næsten ond —

og som hun da kunde pine den, der holdt af hende og følte sig dybt underlegen! Sofie hed hun. Til pensionatet i Paris kom hun med en veninde, der nu syntes at være hendes halve sjæl. Jeg havde aldrig set hende før. Hun hed Marie D. Hun var meget intelligent, sagde Sofie, og det var sandt. Det forekom mig altid, at dette ord var det mest rammende, der kunde bruges om M. D. Hun var fri for alle fordomme — intelligensen var hendes eneste rettesnor. Hjem eller forældre havde hun ikke, men en formue, som gjorde hende uafhængig af alle. Hun var ikke maler, men forberedte sig vist til at blive forfatter, læste altid, kendte al moderne litteratur — mente jeg da. Min horisont skulde nu også udvides, og jeg begyndte at læse Zola. Jeg læste den gribende, forfærdelige bog »L'oeuvre« — jeg fulgte den ulykkelige maler Claude, bogens helt, gennem livets gru, indtil han hængte sig, »den blå tunge hang ham ud af munden —«. Aa, Herre Gud, hvor kunde mennesker være ulykkelige — og hvad var det for et skrækkeligt håndværk at være »kunstner«, hvis man skulde betale »mesterværket« med både liv og salighed. Jeg måtte forestille mig — i fantasien —, hvordan det måtte være at leve uden himmel, uden Gud i verden.

M. D. var ikke god at blive klog på, der var noget overlegent tillukket ved hende, som om hun var sig bevidst at bære på en smærtelig visdom, der vilde sprænge tilværelsen for os andre — navnlig for mig svagsindede — hvis hun lod den stråle frem. Engang imellem havde hun oprigtige øjeblikke, hvor en stærk bitterhed kom til orde — mod verdens og kirkens uretfærdigheder, de frie tænkeres lidelser. Da fik man lidt at vide om sit eget værd i hendes øjne. »Elise er ikke mere end 14 år gammel — som intelligens-væsen betragtet« — sagde hun en aften og ledsagede sine ord med et blik, der var fuldt af ringeagt.

Det var vist forresten meget sandt — jeg stod langt tilbage i udvikling — fjorten år! Hun mente vist, jeg var at betragte som en konfirmand, proppet med katekismus-lærdom. Selv om det nu ikke var så galt — katekismus'en havde jeg ialfald ikke noget at gøre med — så var det dog ganske nyt for mig, hvad jeg nu fik at høre: Ingen af de bibelske skrifter var skrevet af de forfattere, de bar navn efter. Det var bevisligt, at de var opstået i langt senere tid. Videnskaben havde forlængst fastslået en række

kendsgerninger, som var aldeles tilintetgørende for den kristne kirkes lærdomme. Kun ved fortællelse, ved at holde folk i uvidenhed og selv lukke øjnene for de nye oplysninger, kunde præsterne fortsætte med at fremsætte disse middelalderlige legender.

Således står kirkens sag historisk og videnskabelig set — og moralsk! Det moderne menneske har en anden moral end præsterne forkynder! M. D. talte meget om »den ny moral«. Såvidt jeg forstod var det nærmest det samme som slet ingen. Slet ingen fælles. Der var ikke noget til, som i sig selv var ondt eller godt, der var ingen lov og ingen dommer over os, hvert menneske var sin egen dommer og måtte skrive sin egen lov. Det var en livsbetragtning, som havde en egen storhed, ængstende og farlig.

Man stod altså ganske alene — det var en sådan livsbetragtning, jeg så oprulle sig for mine øjne — langt fra tillokkende, slet ikke fristende, men ængstende — som indblik i en uendelig stor, tom, verden, hvori man uden hjælp skulde finde sig til rette.

Jeg vilde rigtignok nødig jages derud. Men kunde man værges sig? Hvor var våbnene, hvor var fæstningen? Der var ingen at krybe bag ved. En var selv i ilden.

Naturligvis havde jeg hørt adskillig tale om Brandes, som på den tid var i sin højeste kraft, genstand for had, som for hyldest og tilbedelse. Men for mig havde han være noget fjærnt, som jeg aldrig tænkte mig at komme i berøring med.

Her var jeg nu bleven sat under en af hans prædkestole — for det var hans livsvisdom, hun forkyndte, hun omtalte ham som en faderlig ven og lærer og hans modstandere som dumhedens apostle. Og dum var jeg i alt fald, min forstand stod stille, mens jeg forsøgte at finde mig selv — ikke mit parti eller mine forældres standpunkt, men det netop, som jeg kunde kalde mit og holde i ære, værges mod alle angreb. Jeg følte godt, hvor latterlig jeg blev, når jeg vilde til at forsvare bibelen, den lutherske kirke, Grundtvig — opgaver, hvortil jeg manglede lærdom, indsigt og forstand.

»Viben vil værges for hvert et sted, som udi marken mon stå.

Hun kan ej værges den usle tue, hun selv skal bygge på.«

Jeg vil fortælle et lille træk fra vort daglige liv. Efter vintren i Paris, hvor vi boede i pensionat med flere skandinaver, var vi tre i foråret (Sofie, M. D. og jeg) flyttet ud til landsbyen Gréz,

som var et yndet studie-sted for malere. En dag fik Sofie i et ubesindigt øjeblik udtalt en formodning angående et par mennesker, vi havde truffet i Paris — en yderst graverende beskyldning, hvis det skulde tages for alvor. Hun følte selv strax, at hun var gået for vidt og sagde skarpt, idet hun vendte sig mod mig: »Hvis du siger, at jeg har sagt sådan, så siger jeg, at det er løgn.« »Det mener jeg, jeg har lov til«, fortsatte hun henvendt til M. D., som gravalvorligt svarede et dybt »ja«. Det var den nye moral, som skulde praktiseres. Efter den var jo en løgn i sig selv lige så berettiget som sandhed. Men den brutale henvendelse til mig føltes så fornærmelig, det hele spil så oprørende, at jeg halvt mistede målet. Jeg forsøgte at sige, at jeg vist ikke skulde give anledning — men uden at få sætningen fuldført, stod jeg op og gik ud i haven. Vi boede i en bondegård, der hørte have til, en kedelig have med køkkenurter og få blomster, omgivet af en hvidkalket mur — som om der var stor fare for røverisk indfald.

Her var fælt i Frankrig — sådan en bondegård! Uhygge over det hele! Denne landsby, hvor løse kunstnerfugle huserede! Nej hjemme! Å hjem! Ja, jeg vilde hjem snarest muligt. Så syntes jeg at se moder livagtig for mig. Den lille uanselige kone, i allertarveligste hjemmedragt, i travl virksomhed. Fløjlschuen sidder skævt på det tynde grå hår — hun mærker det ikke. Midt i hændernes travlhed er hendes tanker langt borte eller dybt inde i spekulationer, som gælder os, børnenes fremtid og lykke. Det er, hvad hun drømmer om gennem natten eller beder for, hvis hun ligger vågen.

Jeg følte en heftig længsel efter at ty til hende. Det var bestemt jeg vilde hjem, så hurtigt som jeg kunde få billet! — Dér kom Sofie ud fra huset. Jeg gik længere ned i haven, men hun lagde sin vej sådan, at vi måtte mødes. Flygte vilde jeg ikke. Da vi stod overfor hinanden, sagde hun uden indledning: »Jeg vil gerne tage mine ord i mig igen. Så meget kan jeg nok se, at hvis vi ikke kan stole gensidig på hinandens ord, så er alt menneskeligt samkvem dermed umuliggjort.« Jeg tror nok, vi gav hinanden hånden. På én gang forekom det mig, at solen skinnede så venligt på den hvide havemur. Her var dog til at være. Jeg vilde ikke rejse over hals og hoved, men blive den aftalte tid ud. Og det gjorde jeg. For mit fag troer jeg ikke, jeg

havde stort udbytte af min pariser-rejse. Jeg kunde ikke tilpasse mig efter de fremmede forhold. Jeg kunde ikke rent udvendig lære noget, som kunde blive mig til virkelig gavn.

Men én ting havde jeg da oplevet: at se verden fra en ny side. Ingen køn side. Nej, det er galt! jeg havde ikke set verden fra en ny side, men derimod erfaret, at der er flere verdner til end den ene, hvori jeg havde levet. Det underlige er, at man kan leve tæt ved hinanden i rum og dog åndeligt ligesom i en hel forskellig luftkreds, under andre himmeltegn med andre udsyn end dem, jeg var vant til at se fra hjemmets vinduer.

I forbigående lad mig bemærke, at jeg i Paris havde været sammen med digteren Strindberg og hans hustru, hvilken sidste var veninde med M. D. Aug. Strindberg blev malet af Sofie, et legemstort portræt. Han syntes at være en god ven af hende,¹⁾ men optrådte siden imod hende med hadske og usandfærdige beskyldninger. — Et fortvivlet ægteskab, et ødelagt hjem, en brutal og bundulykkelig mand — det var det indtryk, jeg fik med mig fra dette store bekendtskab. Det hørte med til min udenlands-rejses oplevelser at se det tilsyneladende venskab mellem mine fæller og Strindbergs forvandles til bittert had. Lad mig her anføre en betegnende yttring af Sofie. Hun og M. D. havde naturligvis i deres kritik af kirken ikke glemt at udtale deres dybe harme over den skrækkelige helvedes-lære. At tænke sig, at de »fromme« kunde være så grusomme at give rum for en sådan forestilling — en evig ild for ulykkelige syndere! — skændige tanke! Ikke desto mindre faldt følgende ord Sofie af munden i et harmfyldt øjeblik: »man kunde næsten ønske, at der var et helvede, for at Strindberg kunde komme deri!« — større var dog menneskekærligheden ikke! Hendes »fritænkeri« sad heller ikke videre fast hos hende. »Man véd aldrig, hvad man ender som« var et mundheld, hun yndede at kaste om sig med på sin kåde, muntre manér. Hendes øjne var brune. Jeg har aldrig set så skælmske og så tindrende lystige øjne — og husk så smilehullet i hendes venstre kind! Hendes mundtøj var også i god orden. Hun var kvik i ords kifte, og hendes ord, de havde ligesom altid noget nyt ved sig. De var ikke forslidte. Friske som blev de skabt med det samme, hun havde brug for dem. — *Hun manglede*

¹⁾ Portrætet findes nu i Stockholms Kunstmuseum.

rigtignok ikke huslige evner! Nej, jeg har aldrig smagt så dejlige gule ærter som dem, hun lavede! Hvad som helst hun rørte sammen i en kasserolle smagte forresten udmærket.

Men et farligt rod var der i atelieret og de to usselig små rum ved siden af, hvor køkken- og sovekammer-inventar flød imellem hinanden. Hun var selvstændigt boende i København.

Gift kunde hun være bleven mange gange — tilbud havde hun vist haft så mange som hun havde fingre på hænderne — ja, tallet véd jeg ikke netop, men det er vist, at der var udvalg. Men hun mente at være uskikket til ægteskab. Hun havde ikke lyst til at bytte sin frihed bort for en borgerlig betrygget stilling (de ord har jeg vist hørt af hende!) Zigeunerlivet passede hende bedre. Og desuden var hun ærgerrig. Hun håbede at drive det til noget som kunstner. Dette håb skuffedes. Vi, hendes venner, syntes, at med den alsidige begavelse skulde hun kunne komme frem i snart hvilken som helst håndtering. Men »kunsten« er farlig, den lader sig ikke håndtere. Vi var kun midaldrende, da Sofie blev borte for sine venner. Hun var gået over til den katolske kirke og havde vendt verden ryggen — i hvert fald den verden, hvori hendes gamle venner og bekendte færdedes (og hun havde haft et stort bekendtskab både af højt og lavt stillede). Med dem alle — så vidt jeg véd — brød hun forbindelsen for at leve resten af sine dage tilbagetrukket i en dansk provinsby, hvori fandtes en katolsk koloni — hun, der havde været så hjemme i Paris som i sin mors dagligstue (efter hendes egne ord) og betragtet selve København som en ravnekrog. Til hovedstaden kom hun vistnok aldrig, så lidt som noget arbejde fra hendes hånd. Hun var som begravet.¹⁾

»Man véd aldrig, hvad man ender som!«

M. D.s livstråd var langt hurtigere udspunden. Hun var endnu ung, da hun søgte tilflugt i et katolsk kloster i Tyskland — som et nedbrudt menneske, snart udslukt.

Men jeg har nævnt vennerne i flertal. Der var også flere, især to dejlige mennesker, bægge med smukke navne — Edma

¹⁾ *Tilføjelse 1929:* Da Sofie H. fyldte 70 år modtog hun et telegram fra paven, med en hædersgave, en sjælden udmærkelse i påskønnelse af, hvad hun havde ydet den katolske menighed — bl. a. ved udsmykning af den stedlige kirke.

Frølich og Sysette Cathrine Skovgaard; vi tre, sammen med Sofie var tidt et lykkeligt firkløver.

E. Fr. var fremmedartet af væsen og sprog — man hørte altid, at hun ikke havde talt dansk som barn. Hendes moder var svensk og hun var opdraget i Frankrig. Mig imponerede hun ved sit formelle og stilfulde væsen; af karakter var hun dog så ligefrem, retlinjet og enkel i bedste forstand som noget ædelt menneske.

Og S. C. Skovgaard — Cali, som vi kaldte hende, hun var kunstner til fingerspidserne, men dog i endnu højere grad kvinde. Hun var kunstner i alle småting, enten hun dækkede et bord eller syede sig en kjole eller malede en blomst — ja, maleriet havde hun egentlig allermindst tid til. Hun havde så travlt — som husmoder (i den henseende var der ikke hendes lige), som opofrende ven (hvor tidt var der ikke nogen, som trængte til hende), som arrangør af små festligheder! Hun elskede fest og forstod at fremtrylle den. Al brydsom ordstrid, som vakte ufred, var hende forhadet. »Lad os nu være glade«, kunde hun udråbe — og med en sang, med en spøg, med en eller anden hurtigt opfundet overraskelse bragte hun de vrede elementer til ro. Hun og E. Frølich holdt hus sammen en vinter. På Østerbro lige over for søerne havde de fået en rummelig, skøn lejlighed ganske billigt, fordi huset stod for at skulle rives ned. Den følgende vinter var jeg så lykkelig at blive optaget som den tredje i husstanden. Cali stod naturligvis for det huslige. Både her og alle steder, hvor Cali boede, var skønhed og hygge. Jeg har kendt hende i velstands-kår og i knappe kår, men skønheden fulgte hende. Dengang vi boede så kønt på Østerbro, var hun i sin fejreste ungdom — hun var næsten 5 år yngre end jeg.

Hun ejede så mange smukke ting! kunstsager både af møbler og billeder og alle slags brugsgenstande. Det var hendes mål — det sagde hun — at der ikke skulde findes een grim ting i hendes hus. »Man skal blot sørge for« — sagde hun — »aldrig at købe noget grimt — det gamle grimme, som man er så uheldig at eje og ikke kan undvære, det slides så efterhånden op og forgår, tilsidst behøver man aldrig at se eller berøre en grim ting!« Cali havde mistet sine forældre tidligt. Hendes brødre var kunstnere og færdedes ude i verden. Hun havde en anstændig årsrente at leve af, måtte forresten råde sig selv, og det kunde hun. Hun

havde bag sig et godt hjems traditioner og i sig selv karakter og mod til at føre sit liv efter sit hjerte og sin samvittighed. Nu var det altså hendes glæde at gøre huset på Østerbro så »morsomt« ved sine smukke indfald som det kunde blive — og hun behøvede ikke store midler for at gøre små mirakler.

Det æventyrligste af hendes forskellige hjem var forresten »Øen«. Hendes onkel, mægler Aggersborg, havde en virkelig ø med en sommer-villa (fra forskellige billeder af Skovgaardene kendes den). Han opgav den omsider, da omgivelserne forvandlede under byens tilvækst. Cali fik øen overladt til beboelse i dens sidste levetid. Øen havde været den skønneste plet i hele det skønne, gamle Østerbro-kvarter, som nu er forsvundet, og sålænge hun var regerende dronning dér, hvilede noget af den gamle glands over den. En æventyrprinsesse var hun — men ikke en mageligt hvilende med et tjænerskab til opvartning. Hun var selv tjenende eller rettere stadig kæmpende mod hverdagens trivialitet og grimhed — og deri viste hun sig som kunstner, at hun forstod at give virkeligheden omkring sig farve og glands. Enten jeg boede hos hende eller jeg kun som gæst tilbragte en aften hos hende (på øen blev jeg tidt natten over, for vejen hjem var så lang), altid blev jeg som vakt til nydelse af skønhed — der var noget nyt for mig at lære hos hende og i hendes omgivelser. Hjemme hos moder blev der lagt så lidt vægt på de småting, hvormed *hun* kunde fortrylle — et lille aftensmåltid med en kop the og lidt brød — det blev hos hende en festlig nydelse — hjemme var det mest som en nødvendig ulemphed. Moder var ikke æstetiker! For sin egen part tror jeg slet ikke, hun trængte til nydelser. Og især efter at fader var falden af, havde mistet synet og al den anden tunghed var faldet over hjemmet, så var det blevet et sted, hvor der ikke var megen brug for kunst og fest — altid blev man mindet om — ikke ved ord, men ved tingene selv —, at der var vigtigere og tungere ting at tænke på. Moder havde jo lykkelig fuldført sin bedrift: at føre Signe tilbage til livet. Men hun fik ikke lov til at nyde en fredelig alders hvile derefter. Nye store sorger mødte hende strax ved hendes hjemkomst. Det var disse vanskelige unge børn, hvis hjertesorger og livsmodgang ramte moder; hun vilde gerne have taget alle pile op i sit skjold, om hun kunde skærmet sine børn.

M A R S

HJEMME GIK JEG og fik skrupler — var der nogen mening i at lave »kunst« midt i en verden så fuld af lidelser og hårdhed. Skulde ikke al den slags forsages, for at det bedste kunde nåes? Søster Marie var på den sikre side. Hun forberedte sig til at blive sygeplejerske. Og hun kunde også være så fornøjet, når hun kom hjem om aftenen efter en lang dags strenge arbejde på hospitalet — sagtens fordi hun havde en god samvittighed.

Min var derimod ikke rolig.

Jeg havde gerne et eller andet fattigt barn til model. Mit allerførste billede havde forestillet en lille pige, som vil sælge grønne krاندse og forsøger at få fat i klokke-håndtaget på en indgangsdør. Solgt på udstillingen. Det næste var vistnok en lille »formiddagspige«, som børster sko. Solgt på udstillingen. Det var Alfrida! — vor lille tøs! Og så Kristian Knudsen, en dreng, som jeg en tid lang var meget optaget af (han blev vist ikke til noget godt!) Hans moder var en god bekendt af vort hus, hvor hun i mange år var hjælper på vaskedagene. En stor, kraftig kone. Hendes huslige forhold var ikke helt heldige, men hun havde mange børn, og når hun stod ved vaskebaljen, indfandt sig gerne et par af dem — helst ved måltids-tider. Med forstilt barskhed forsøgte hun at jage dem bort, men de var da for kloge til at lystre, og min moder tog altid godt imod dem. Kristian var i den kønneste og uskyldigste alder. Han var min yndling; jeg malte ham i to billeder: som drengen, der læser (vistnok det bedste af den periodes billeder — solgt paa udst.) og drengen, der snitter — købt af kunstforeningen.

Der var en tanke, som gjorde skår i min glæde — de gamle Herrer, som sad i kunstforeningens bestyrelse og andre steder, hvorfra beskyttelse udstråler, de viste mig åbenbart gunst — naturligvis for faders skyld! Det var pinligt at tænke på — tale om det kunde jeg ikke få mig til — og hvad kunde det også hjælpe.

Men drengen Kristian tog jeg mig altså af, så godt jeg forstod. Han måtte høre mange gode og opbyggelige historier, mens han stod model for mig — på den måde kunde mit arbejde dog ligesom have lidt moralsk værdi. Da forholdene i hans hjem forværredes, fik jeg også moder til at deltage i mine redningsforsøg. Kristian blev anbragt på landet et år eller to — jeg husker ikke hvor længe.

Men hvad hjalp det altsammen. Drengen var en håbløs Københavner og blev en gade-drivert. Jeg tabte ham af syne, da jeg selv vendte København ryggen. Engang var han virkelig en sød, troskyldig dreng. Jeg husker den gang jeg havde fortalt ham Davids historie — han troede naturligvis, at den stærke David, som havde slået Goliat ihjel, stadig tronede på sin kongestol. Men da et spørgsmål bragte mig til at røbe, at det hele tilhørte længst forsvundne tider, udbrød Kristian forskrækket: »Er David død — men hvem har da slået ham ihjel?« Dertil måtte jo vel en kæmpe endnu større end Goliat!

Det var forresten også Kristian, der tilbød sig at blive min mand, når han var bleven stor. Der skal da ingen sige, at jeg har været uden ægteskabstilbud.

Nu nager det mig forresten, at jeg ikke gjorde noget for Anton — den lille knægt, der sad for mig til det største maleri, jeg fik lavet. Der var vist mere krummer i ham end i Kristian. Hans familie kom lige fra landet. Hvorfor besøgte jeg ikke hans forældre? Jeg kunde have forstået på Anton, at de trængte til hjælp. Hvorfor gik jeg ikke derhen?

For sent at angre! Det var forresten det billede, jeg fik sorg af. Det blev malet til den Neuhausenske konkurrence (det var vist ikke min egen idé!) Men tænk, at jeg fik præmien — og jeg burde ikke have haft den.

Ingenting har jeg følt mig så skamfuld over som den begivenhed. Ufortjent udmærkelse er værre end forurettelse. Jeg har altid omhyggelig fortiet den overfor andre og selv søgt at glemme den. Ja, jeg har jo ikke forbrudt mig. Jeg sendte mit middelmådige billede ind til bedømmelse, som enhver anden maler kunde gøre (jeg mener, at de små før nævnte billeder med en enkelt figur var bedre end dette større, som pligtmæssigt var anlagt efter en udefra stillet opgave). Men samtidig indsendte

den da endnu ukendte Vilhelm Hammershøj sit skønne billede af en ung pige siddende på en bænk i det fri — hans billede burde have haft præmien, mit fik det.¹⁾ Jeg følte mig ulykkelig og skamfuld. Om jeg kunde have optrådt på nogen måde i den anledning véd jeg ikke — jeg havde i hvert fald hverken omløb eller mod til noget som helst.

Hammershøjs betydning og værdi var mig hurtigt indlysende.

Nu var jeg mer end nogensinde bange for at møde de unge, mandlige malere. Min tilbøjelighed til at skjule mig fik næring.

Fra mangehånde sorger og samvittigheds-skrupler kom jeg ud til Cali's og E. Frølichs paulun. Med sit: »Lad os dog være glade«, søgte Cali at jage alle mine bekymringer og selvbebrejdelser bort. Jeg kom til at sidde i en bekvem, lav stol (alle borgerlige stole var mig for høje) — det lille, bevægelige bord blev sat frem — det var en smuk metalbakke sat på en fod af kurvefletning — måske fik jeg en duftende the i en lille fin kinesisk eller japansk kop — eller lidt friskt smagende syltetøj på en yndig lille underkop — ja måske en dråbe stærkt af det fineste lille glas — i alle fald blev der budt mig en cigaret! De havde derude lært mig at ryge — også selv at rulle cigaretterne — det gav hænderne lidt at bestille. Cali elskede narrestreger, at klæde sig ud, spille lidt komedie, alt undtagen sure miner og melankolske betragtninger — »er jeg født, så vil jeg leve«, kunde man kalde hendes valgsprog. Og så lod bægge de to mig føle, at de betragtede mig som virkelig kunstner. Det var som en udflugt til en anden klode.

Der er fantaster, som ynder at fable om at rejse til en ubeboet ø i fjerne have for dér at finde et fristed for lykken. Men det var ikke nok for Cali. En ø i sydhavet — nej — højere op! En stjerne havde hun udkåret sig, hvor hun med sine venner vilde leve i skønhed og fuldkommen harmoni! Hun havde sin stjerne i behold, hvad der så ellers måtte gå skævt på jorden. Til hendes stjerne kunde uheldene jo ikke nå, og med den rundhåndede gæstfrihed, som var hende egen, bød hun os alle til gæst på Mars.

¹⁾ Jeg tror, der blev gjort gældende, at Hammershøjs billede ikke svarede til den stillede opgave.

KAMMERATER

JEG HAR FORTALT, at jeg havde skræk for mine mandlige kollegaer og helst holdt mig i afstand fra dem. Der var dog to, hvem jeg skylder tak for venskab og godt kammeratskab. Det var Cali's brødre, de to landskendte malere Joakim og Niels Skovgaard.

Men vort venskabelige forhold var jo også begyndt fra vuggen. Det var arvet. Vore forældre, både fædrene og mødrene, var nemlig hjertens-venner, før vi blev født. De to hjem kom til at ligge langt fra hinanden, det ene til øst, det andet til vest for hovedstaden, derfor kunde daglig omgang ikke finde sted, særlig mens børnene var små. Men vi såes dog nu og da, legede lejlighedsvis sammen, og sønnerne fra bægge huse var skolekammerater — de nemlig, som gik i Gregersens skole (min ældste broder fortsatte i den såkaldte lærde skole, til han blev student). Joakim Skovgaard og min broder Hans Kristian var jævnaldrende. Uden for skoletiden fulgtes de undertiden på selvstændige drengeudflugter — de samlede insekter! Niels var nærmere min broder Konstantin (dog kun et lille halvt år yngre end mig). Cathrine forekom mig dengang så lille.

Det Skovgaardske hus opløstes tidligt ved forældrenes død. Men de to unge brødre blev trofast ved at besøge deres forældres gamle venner. Min fader var Gudfader til Niels. Desuden såes vi jo gerne i Vartov kirke om Søndagen — når de unge Skovgaarder ikke lå på studierejser — og familierne havde i det hele fornemelse af samhørighed. Da jeg nu også begyndte at komme sammen med Cathrine — Cali kaldet — så var det som en selvfølge, at de viste mig et broderligt sindelag. Og uanset deres store overlegenhed i dygtighed følte jeg mig fri og kammeratlig tryk overfor dem. I adskillige år var Niels min øverste avtoritet i

alle spørgsmål vedrørende kunsten, en ærlig og velmenende kritiker af mine arbejder.

Det var da også dem, der var skyld i, at jeg kom ind på det morsomme pottemageri, som sidst i firserne var stærkt på mode mellem malerne.

Den vinter, jeg boede hos Cali og E. Frølich på Østerbro, kunde jeg mangen gang vandre fra pottemageriet i Utterslev hjem over fællederne sammen med Joakim, som var det hyggeligste menneske at passiare med — når altså sådan en vandring skaffede lejlighed dertil — ellers havde han ikke tid, hans hjem og hans arbejde kunde tage hver stund af hans dag — om aften blev han søvnig. Det var en anden art kunstnerliv, end jeg havde set i Frankrig.

Niels var endnu ungkarl og havde lidt mere tid tilovers. Ingenlunde mindre flittig, men mere tungt arbejdende end broderen. Efter mit skøn hæmmede han selv sin naturs frodighed ved en art overdreven samvittighedsfuldhed. Eller er det rettere at sige, at hans krav til det fuldkomne, hans fordring til sig selv om at yde det fuldkomne var lige så meget en fejl som en dyd, fordi den førte ham til at forkaste eller undervurdere det umiddelbare i handling og følelse. Han frygtede at komme til at nøjes med det tilfældige, hvor han krævede det fuldt bevidste. Tidt har jeg hørt ham udtale sin foragt for det *tilfældige*, for slumpelykken. Bag sådanne udtalelser lå hans høje idealitet og en sjælden karakterstyrke, som gav ham udholdenhed, men jeg troer altså, at der var andre evner hos ham, som led nogen skade under det stærke viljestryk.

Min erfaring går ud på, at det bedste, vi gør, klares ikke for bevidstheden før efter at det er gjort — og jeg tror, det er i sin naturlige orden, så det såkaldt tilfældige er ikke så tilfældigt endda, for vi gør *det*, vi *må* gøre, tilskyndede ikke af tanken, men af øjet, som er virksomt midt under håndens arbejde. Mange skitser og dejlige tegninger af Niels vidner om hans umiddelbare evne til at se og handle i ét åndedrag. Han har gjort uret — mener jeg — ved at nægte sig selv at arbejde på den måde i langt videre udstrækning. Men jeg nægter heller ikke, at hans udholdenhed og viljestyrke har tilkæmpet ham nogle sejre over vanskelige opgaver. Ja, også store sejre. Når

jeg ser på alterbilledet i Emmanuelskirken, som i ikke få år var hans hjertebarn — og smertensbarn, så synes jeg, at han dermed har gjort en indsats stor nok til at skaffe ham et eftermæle blandt de bedste.

Gerning vil have tid, men tid vil også have gerning — bestandig ny gerning — helst storværker! hvortil planer altid gærede i Nielses sind. Han havde meget svært ved at slippe en opgave, der én gang havde banket på hans dør. Han blev ved at gemme på uløste opgaver, som én gang havde fået indpas hos ham, ligesom om det var gammel gæld, der skulde betales. De dandsende græske piger var et af hans ungdoms syner. Utrolig mange var de studier og forberedende arbejder, han i tidens løb gjorde dertil — foreløbige resultater forelå jo også i mindre, genre-mæssige billeder, men det store, monumentale billede, som han havde drømt om fra først, det levede et skyggeliv hos ham i henved tredive år, før det kom frem for dagen. Om det da svarede til drømmen?

Jeg har hørt tale om kunstnere, om hvem der siges, at de har »begavelse« nok, evner i overflod — men ingen »opgaver«. Udefra er der desværre ikke stillet dem opgaver, og der er heller ingen voxet frem af deres eget indre — altså har de egentlig ingenting at bruge deres kunst til! Skylden blev skrevet på »samfundets« regning. Samfundet bar ingen opgaver frem til sine kunstnere.

Om Niels gælder det, at der *altid*, tror jeg, var store planer i groning hos ham. — flere end han har nået at udføre, men han følte sig også som parthaver i et fremvoxende dansk og kristent samfund, i hvis tjeneste han vilde stå.

— — — Jeg har været på rejser sammen med ham og kender f. ex. hans grundige forberedelser til en dags studie-udflugt. Hans overvejelser af de forskellige muligheder, som forelå — hvad der kunde opnåes på den ene måde eller på den anden eller tredje — anstrengte mig i den grad, at jeg gerne sagde ja til den første den bedste plan for at få fred — men fik mange skænd, når han mærkede, at mit ja blev givet ganske letsindigt, uden ret alvorlig betænkning — det var mig umuligt at betænke mig så længe! Jeg håbede hellere på et lykketræf.

Men jeg må sige, at ved siden af at være i den grad over-

vejelsernes mand — og de næsten uendelige overvejsers mand — så havde Niels dog også det sind, at han undertiden kunde lege — og spille en mængde kostbar tid dermed! Som alle de søskende var han fingernem — han kunde lidt af alle håndværk! Han kunde lave noget ud af ingenting — f. ex. af en knortet gren, et stykke rav eller hvad som helst. Ved stranden finder man let en stump træ, tilslebet af bølgerne, fiskeben, muslinger o. l., som kan sætte fantasien i gang. Niels lavede »himster-gimster« af den slags ting: sælsomme uhyrer — drager, der kunde skræmme den modigste eller var lattervækkende. Når han var i lege-hjørnet, var der den skønneste harmoni mellem ham og Cali (Cathrine hed hun altid i hans mund); hun kunde juble over en rigtig god himster-gimster!

Løvrigt var de jo så forskellige, at de umulig kunde følges ad ret længe tiltrods for det inderlige og uløselige søskend-forhold.

Jeg husker ikke, hvad år det skete, men jeg har engang tilbragt nogle måneder ved Vesterhavet sammen med Niels og Cathrine Skovgaard tillige med maleren Henrik Jespersen.

Limfjorden passede mig dog bedre, fordi dér var fugleliv — og stranden mere blid og afvekslende.

Et lille selskab af malere lå på landet under spartanske kår. Engang imellem var En så heldig at få en lille sending gode sager fra København til alles glæde. N. Skovgaard meddelte en dag med hemmelighedsfuld mine, at han havde en overraskelse — en sending! Da man ilede ind til eftermiddagskaffen, stod på bordet en herlig søsterkage på et fad, omkranset af friske blade. Den brunbagte skorpe var bristet et sted og lod noget hvidt tilsyne — sagtens mandler! Tænderne løb i vand! — Kagen viste sig at være — en Kokasse, hårdbagt af solen, med revner, hvoraf små, hvide paddehatte nok så net tittede frem!

Det var Niels Skovgaards fund.

Men jeg kom bort fra pottemageriet. Ude på Utterslev mark havde pottemager Wahlmann, en tydsker, overladt malerne et rum til værksted. Der havde vi hylder til vore små krukker med farve og glasur — alle slags tillavninger, som var prøvet eller skulde prøves.

De sager, vi lavede, blev så brændte sammen med pottemagerens varer, og det var uhyre spændende den dag, ovnen

blev åbnet. Ilden er lunefuld. Udfaldet kan ikke nøjagtig beregnes, skønt naturligvis den erfarne bedre og bedre benytter chancerne. Men i allefald træder farverne jo først frem ved brændingen.

Det var morsomt at arbejde ude i Utterslev. Både for arbejdets skyld og for kammeratskabet. For min part blev det dog kun til dilettanteri — jeg fik aldrig tilstrækkelig håndværksmæssig sikkerhed, famlede, om end jeg havde enkelte heldige greb. Hvortil jeg regner, som et af de bedste, en tallerken, dekoreret med blæretang, hvis blærer ligger i overkanten af tallerknen — den findes i Industrimusæet. Motivet, den svømmende tang, havde jeg fra Venø.

VENØ

JA, VENØ, Paris's modpol, og uendelig meget mere værd for mig! Her lærte jeg at leve på det jævne, her lærte jeg at kende det danske land og strand! Den salte brise gjorde mig sund.

Da jeg første gang kom til Venø — sommeren 1883 — var den næsten fuldkommen træløs. Ja, der fandtes et gammelt piletræ lige uden for kirkegårdslågen. Det var voxet op i læ af jorddiget, som omgav præstens have, på den østre side, altså. Stammen lå næsten vandret ud over kirkestien — en hulvej mellem kirkegården og præste-haven — (der groede højst løg og persille i den »have«); man kunde godt krybe ind under piletræet, og man sagde mig, at det var Venø's eneste træ, men så regnedes der ikke med det tusindårige tjørnekrat, som sad fast på østsiden af Hyllebjerg-hyw — jeg siger med vilje ikke, at det voxede; det gjorde det næppe, det levede lige netop. Skønt det øjensynligt var ældgammelt (jeg véd ikke om just 1000 år), så nåede det aldrig op over bakkens (bjergets!) rand. På den stejle østskrænt ned mod fjorden havde det bidt sig fast, men vestenvinden afklippede, så nøjagtig som nogen gartners sax, hvert skud, som stak op over brinken. Krattet var tæt som et tag ovenpå; jeg tror, man kunde gå deroppe på de som krølhår indfiltrede og krogede tjørnes top. Det kunde vel heller ikke kaldes træer, men det var Venøs skov dengang.

Venø var bakket, bar og lyngtilgroet. Størsteparten var hede. Fra højderne kunde man overse øen — især i øst og vest. Den havde sin udstrækning i syd og nord — lang og smal. Tvers over Limfjorden så man i vest (i retning af Lemvig) Nisum, Humlum og Resen kirker. Mere i nord Thyholm, Jegindø, Kaas, i Øst Sallingland, Lime kirke, Ejding kirke o. s. v. I syd skimte-

des Struer by. Det var en stor oplevelse for mig at færdes i dette åbne land, på bakkerne med det ubegrænsede udsyn til alle sider, med en himmel over mig, højere og lysere end jeg havde set den nogensinde — og med denne sang fra fjorden — sagte klukkende eller stærkere kogende, brusende. By-støvet blev her først rigtig blæst ud af mine øjne. Jeg stakkel, som var født og opdraget i byen. Her var det, jeg skulde have været. Her var mit hjem, her var Danmark.

Jeg havde vel nok opholdt mig på landet før. I Sorø havde jeg tilbragt de sidste sommere, min fader levede — og sommeren efter hans død — for at gå i skole — i malerskole — hos faders gamle ven Chr. Dalsgaard. Efter hans tilskyndelse og under hans øjne havde jeg malet mit første udstillingsbillede. Men den natur og de forhold, jeg dér levede under, havde ikke haft sådan frigørende indflydelse på mig. Jeg boede jo i en lille provinsby, hos købstadfolk; jeg var ikke ude på egen hånd, men under læreropsyn, der åbnede sig ikke nogen ny og stor horizont for mig, jeg blev kun ligesom lukket ind i en større have end den hjemlige: i skovens store, lukkede have.

Det var en helt anden og lykkeligere fornemmelse at stå på Venøs åbne, nøgne banker og med øjet tage hele det udstrakte land i besiddelse — det var ligesom at se Danmark udbredt for sig, man følger med øjet kystens bugtninger, ved hvert skridt forvandler den øens form, afslører sig, det er som en hel lille verdensdel, man gør bekendtskab med! Og over Limfjorden glider det ene lille fartøj efter det andet, bud imellem kysterne, kommende og svindende. Lyngen havde jeg aldrig kendt før, ikke rigtig fortroligt da, fra dens eget rige, heden.

Med en følelse af at være ene i verden kunde jeg vandre over lyngheden nordpå. Der var ingen ordentlig banet vej, kun et par dybe hjulspor, som røbede, at de folk fra Nørskov — øens nordligste gård — og fra Øster Nørskov — udflyttergården — kørte her, midt ad øen, til kirke, til bys eller til færgestedet i syd. Når man fulgte dette spor, havde man til øst de toppede høje, hvoraf sorthøj (swothyw) var kendelig ved sin regelmæssige top (en rigtig troldehøj). Til vest afsluttedes højsletten af sammenhængende bratte skrænter ned mod fjorden. Vestfjorden var jo den vildeste, den skrappeste — ind under østbakkerne lå en venlig,

flad forstrand — men mod vest under »Vejsbjerg« førte fjorden ligefrem en truende kamp med øen, det var farligt at nærme sig den yderste brink, grønjorden kunde briste og styrte ned af den svimlende høje skrænt, det var en grus-skrænt, bølgerne vaskede de store stene ud af skrænten, der så forreven ud, med nedstyrtede jordbrokker i strandkanten. Under den skrænt var jeg engang nær sunken i bløde, i det falske, undergravede kvik-sand — ja, jeg sank i, men dog ikke dybere, end at jeg fik mig reddet op på fast grund og slap med skrækken. For det meste kunde man dog godt gå nedenom skrænten på det farlige sted — og ellers var skrænterne hele vejen lyngklædte, men omtrent ubestigelige ved deres stejthed. Og så kunde man dog pludselig blive overrasket ved at finde en lille snoet, snever hulvej, som førte op ad, fra stranden til heden — en lille grøn sti midt i lyngen, sagtens en gang et vandløb.

Der var mange æventyrlige smuthuller — og så denne farvel! Den violettebrune eller dybrøde lyng, tung at vade i, men blød som en dyne til hvile for den trætte — og så smuttede en hare op lige for ens fødder, ud af sit lune leje — ja en sommeraften kunde man ret se dem lege! Ræve fandtes slet ikke på øen.

Dog stranden, ja, stranden havde den største tillokkelse. For her var det som om naturen selv levede. Fjorden havde sit åndedrag — jævnt og roligt til tider, dog kunde det hurtigt skifte og blive ligesom vredagtigt — ja tilsidst helt rasende. Man kunde også opleve, at fjorden sov — sødeligt og spejlede de fjerne kirker fra den modsatte bred.

Når jeg nu sad dernede og arbejdede med fornemmelse af den dybe fred, så kunde der pludselig høres nogle svage kluk, som af en dæmpet, lykkelig latter — tydeligere og tydeligere — det var fjorden, som vågnede af sin middagssøvn. Snart var hele dens flade kruset — spejlet forsvundet, og den jævne syngen begyndt at lyde som vanligt. Men ikke fjorden alene havde mæle — hvorfra kom det spæde fløjt? »Stenpikkeren« eller »præstekraven« var næsten ikke til at skelne fra småstenene — den løb travl imellem dem ganske tæt ved mig og udsendte med korte pavser sit lille råb — den havde unger ukendelige mellem sand og sten. Strandskaden var mere iøjnefaldende, selv om den dækkede sig bag tangbunkerne — nysgerrighed lokkede den snart frem igen.

Den løb nær til mig, for så pludselig at flyve op og gøre et sving ud over fjorden, men dale ned igen ikke ret langt borte. Også den havde sine milde lokketoner, hvormed den ledede og advarede sine unger. Det var en ubeskrivelig fornøjelse for mig at finde æggene og ungerne af disse strandfugle — uden rede lå de midt i sand og sten, søgte at bjerpe sig ved at ligge urørlige, så jeg først i min dumhed troede, sådan en lille dunet tingest var død og bøjede mig for at tage den op — da skal jeg love, den fik liv — enten benede den afsted eller den slog et stort gab op og hvæsedede tappert, det hjælpeløse kræ. At tage plads for tæt ved en ternes rede duede ikke. Det lille hidsige dyr er besjælet af et vidunderligt mod, anfalder et menneske uden betænkning, hugger med sit lange, spidse næb, og det lige oveni hovedet på sin fjende. Jeg har tidt stukket både mit lommeklæde og min malerklud op i hatten for at beskytte min hovedskal. Mågerne er ikke nær så slemme, og om de også skriger, formår de ikke at sætte i så skingrende et hvin som den lille terne — men også den kan dog blive så tryk, at den kan sidde på sine æg i få skridts afstand fra en maler, som holder sig i ro, idet den dog flittigt drejer sit hoved med den sorte kalot — som under drejningerne snart viser sig bred i forkortning, snart smal som en streg.

At tegne fuglene blev efterhånden en lidenskab hos mig — jeg tegnede og tegnede bøger fulde, bestandig på jagt efter de flygtige. Viben tror jeg hurtigst jeg fik fat i flugten — den kredse jo også utrættelig om mit hoved.

Men også andet måtte jeg i lag med. Til stadig undren for mig var de mønstre, som fjorden tegnede på sandet ved hjælp af tang og søgræs, medført af bølgerne. I rytmiske slag blev de grønne tråde lagt op på den hvidlige sandbund — hvis vinden var ved at lægge sig og vandet var i tilbagegliden, så blev de tegnede buer lettere og finere forsvindende. Og solen farver eller affarver de øverste tegninger, mens de sidste endnu er friske og glindsende våde. Ustandselig sker der noget — her er et værksted.

Og kommer man derned efter en pålandsstorm, så har fjorden dekoreret kysten helt fra ny i det samme den har udslettet alle de forrige dages tegninger — måske ligger der en række dandsende figurer — som trolde, der løber efter hinanden — et

fantastisk maleri, meget morsommere end vore pottemageri-indfald, når de var bedst.

Også den voxende tang havde jeg travlt med at tegne, og krabber og muslinger — al den mangfoldighed, stranden bød på! Jeg husker nu, at jeg lavede (siden hjemme i København) et fad med en stor søstjerne i bunden, som vist ikke var så galt — også et krabbe-fad.

Kort sagt, jeg begyndte at finde skatte.

Men samtidig med legen eller jagten langs kysten havde jeg jo mine reglementerede udstillingsarbejder — det hørte sig til; jeg måtte jo have noget med hjem, som kunde regnes for rigtigt arbejde. Den første sommer sad jeg i gamle Maren Kirstines hus og malede hende ved spinderokken, og ved siden af den endnu ældre Else Katrine, som kartede ulden. Det var i den dalsgård-ske stil — såvidt jeg magtede — og tog mig lang tid. Dette billede kom med en inter-national udstilling til Holland og blev solgt dér. De to gode gamle Venø-koner kom udenlands på deres gamle dage. Så malte jeg Else Katrine alene — jeg havde overrasket hende ifærd med at made en syg gæsling, mens hun holdt den på skødet. Det blev et lille billede, som solgtes i København.

De rette Venø-billeder kom først efterhånd. Jeg lavede på et, som mislykkedes — en lille pige nede ved stranden. Dårligt. Niels kasserede det, og jeg begravede det.

Min broder blev ikke længe på Venø. I årene før han kom, havde folket på øen netop oplevet en stor omvendelse — som det hedder i en vis kirkelig retnings sprog.

Den håndfaste måde, hvorpå missionen dengang og dersteds tog den sag fat — med vægten på ensartede ydre kendetegn — deres snævre syn på livet og på anderledes tænkende, måtte virke særlig uheldigt og uhyggeligt i et lille uoplyst samfund som det venø-ske, der som ø-folk var afskåret fra omverdenen. Fanatis-men fandt her en frodig jordbund. Min broder, som kom fra grundtvigske lejre, kunde ikke finde ørenlyd, var snart stemplet som vantro og mødte en mur af modvilje, hvor han vendte sig hen.

Efter et par strenge år — hvori han kun vandt sig ganske få venner, som vovede at kendes ved ham, søgte han forflyttelse og fik det strax.

Jeg blev på pladsen. Og da jeg endnu er kendt med Venø, kan jeg bevidne, at han — tredve til fyrretyve år efter sin bortrejse blev husket i rækken af de mange efterfølgende præster som den eneste, der havde budt det herskende kirkelige parti åben modstand. Han havde mødt dem med en ærlig bekendelse af sit standpunkt — mens læmpelser, halve indrømmelser og forsigtig omgåen af vanskelighederne siden blev den politik, der fulgtes, når enighed ikke var tilstede.

Det var med en vis sympathi, at de gamle »missionske« fiskere omtalte ham — da han ikke længere stod dem i vejen.

En ung sjællandsk pige havde opholdt sig i min broders hus som medhjælper. Hun blev forlovet og gift med en ung gårdmand på øen, en af Sigurds få venner. Hos disse to mennesker, Peder Kristian og Line, fik jeg et hjem. Dér lærte jeg bondeliv at kende og delte det med en god vilje.

Alle forhold var gammeldags på Venø. Der var lavt til loftet selv i store gårde. Især var den yderste dør lav — så, skønt jeg ikke hører til de høje, hentede jeg mig mange buler i hovedet, fordi jeg ikke kunde lære at bukke mig i rette øjeblik. Det vakte opsigt på øen, at Peder Kristian, som forberedelse til sit bryllup, lagde bræddegulv i sin stue og indrettede til sig og sin kone et »sovekammer« (et nyt begreb!) i et af gårdens gæstekamre, hvor alkovesengen blev revet ned — til stor fortræd for mus og skruptudsers familie-liv! I stedet for tømrede han selv en fritstående ægteseng. Han kunde lidt af alle håndværk — havde også en smedje bygget til eget brug — det hørte med til en bondes bedrift i den afsides bygd.

Folk på øen så ikke venligt til Line, den fremmede pige, som her gik ind til en af de bedste gårde — og hvad havde hun at give i medgift? Og hvad var det for fordringer, hun mødte med! At gammel skik skulde forandres for hendes skyld! Peder Kristians gamle moder Else Ris, som boede hos ham, havde også haft andre planer med sin søn og var ikke helt tilfreds. Især stod hun hårdt imod Lines ønske om at komme til Askov højskole den sidste sommer før hun blev kone. Det var et mål, hun havde stilet imod i flere år — videlysten og foretagsom som hun var. Else Ris, som var vant til en lydig søn, mente let at kunne hindre denne urimelige plan — sådan en udgift — til hvad

nytte? Men Else havde gjort regning uden min moder. Mor tog sig af Lines sag og satte igennem, at hun fik sin skole-ferie, før hun gik ind til den langt fra lette stilling som gårdmandskone på Nørreris. »Æ præst hans muer« var ikke sådan at skubbe tilside.

Else Ris blev siden tilfreds nok, da hun mærkede, at hun med svigerdatteren havde fået en ganske sjælden arbejdskraft til gården.

»Nørreris« lå på østsiden af øen, på et åbent sted, hvor markerne skråede blidelig ned mod fjorden. Et par hundrede tønder land hørte til den — men det meste var jo hede, de opdyrkede marker var sandede og lå udsatte for vestenvinden, som kunde finde på at piske den tilsåede mark, så at sæd og muld røg ud i fjorden, og fiskerbådene, som lå der ude, blev halvfylde af jord. Eller, hvis sæden fik lov at gro op, så blev den måske før tiden afhøstet af stormen, så kun halmen blev bondens part.

Det var svære kår for jordbrugeren; jeg fik et indblik i hans kvaler og følte beundring for vestjydens tålmod og sejhed — om igen — om igen.

Gården Nørreris lå, ligesom alle andre gårde og huse, åbent på den nøgne mark uden omgivelser af have eller hegn. Jeg havde fornemmelsen af at være nærmere ved jorden end nogen-sinde før. Det tørre, tottede græs groede jo lige op til dørrinet. Gårdspladsen mellem de fire lave længer var ikke lukket på nogen måde — østfjorden syntes kun få skridt borte. Vestfjord kunde ikke ses fra gården, fordi jordsmonnet højnede sig ind mod øens midte. Først måtte man op på den lille »Hosbakke«, så skimtedes et hjørne af den blå fjord, iøvrigt dækket i syd af Firbjerg, i nord af Flebjerg, på hvis side præsteboligen lå og kirken — den mindste kirke jeg har set, lignende nærmest en lade uden tårn eller særligt kor. En klokke var sat op udenfor bygningen. Det var en gammel skibsklokke, god nok i tonen, men svag. Det var kun præsten selv, som havde fornøjelsen at høre den. Til Nørreris nåede dens toner ikke. Men Venøboerne kunde godt passe kirketiden alligevel. Selv om præsten var vantro, så kendte de deres pligt. Deres kirke skulde ikke stå tom. De fyldte også godt i det snævre rum, de brede fiskere. Jeg forstod ikke, at de kunde holde ud at sidde en varm sommerdag så tæt op ad hinanden i de svære vadmels søndagstrøjer. Når

præsten messede kirkebønnerne, havde de deres tykke salmebøger opslåede og mumlede ordene halvhøjt i munden på præsten. Det blev til en dump brummen ikke ulig fjordens rullen.

I den tid var også bønderne fiskere til en vis grad. Peder Kr. havde sin båd og gik på fjorden efter fisk i sin ungdom, senere hen optog jordbruget ham helt. »Der er ingenting i verden a hellere vil være end bonde«, sagde han engang med eftertryk, da jeg havde yttret, at han vist skulde have været mekaniker, siden han var så flink til at smede.

Vi blev gode venner. Jeg var så godt som indfødt for Venøboerne. En gang havde jeg haft den besværlige titel: »æ præst hans søster« — nu kaldtes jeg kun Elise af alle. På Nørreris var husets vestende overladt mig, nemlig en såkaldt »storstue« (ellers for det meste ubrugt) og et lille særskilt soverum. Storstuens havde bæk, et stort bord og et mægtigt skab (hvorunder skruptudser boede). Jeg kunde komme, når jeg vilde. Pladsen stod rede til mig. Overfarten til Venø var besværlig og usikker. Vel var der en »Post«, Mads Andersen, som var beskikket til at sejle over til Struer engang om dagen for at hente breve og aviser (denne ordning fandt først sted efter min broders ankomst; tidligere blev der kun hentet post én gang om ugen). Men hvor let kunde der ikke komme noget i vejen for denne postfart i en lille åben sejlbaad. Man kunde virkelig ikke altid gøre regning på at komme til at rejse med posten til eller fra øen. I stormvejr kunde man ikke sejle, i stille vejr heller ikke. Jeg husker mangel sejlads over fjorden, som kunde forekomme en landkrabbe farefuld. Når vi måtte klamre os fast til hinanden og til båden, mens søerne brasede ind over os og båden kastedes om som en nøddeskal — på en sådan tur sad Line og jeg og holdt i hinanden og i et sjal, som skulde værne os mod saltvandet — to koner sad foran os, de græd bægge to. Line begyndte at synge, og jeg sang med. For os var det stemningsfuldt spændende at vippe på bølgetoppe, klamret til et gyngende brædt. Bange var vi ikke mere end netop spændende var — vor styrmand var jo rolig — og så stemte vi i en sang. Men de to koner standsede os forargede — synge — nu! Nej, stille, stille, ingen letsindighed. Hellere bede end synge. — Til andre tider

kunde man få lov til at ligge time efter time ude på den solspejlende glatte fjord, tøjret af vindstille. Da kunde man se gennem det klare vand lige til bunden, hvor søgræsset vuggede og småfisk smuttede. Men landjorden, hjemmet, middagsmaden kom ikke nærmere. Var man endelig nået omtrent til land, så kunde båden ikke glide længere, der måtte kastes anker, og enten skulde man lade sig bære i land — en lang, streng tur; det gik an i stille vejr; eller hoppe i en jolle, der lå og dandsede udenfor båden — for ældre, svære koner et rent kunststykke. Line og jeg kom altid flinkt fra det. For os bægge var sejlturen og Venøs natur noget nyt — men for mig var tillige bondelivet i det hele nyt.

Jeg troer ikke, jeg var særlig forvænt, men til praktisk gerning var jeg dog aldrig bleven brugt, og som by-barn havde jeg en indgroet forestilling om, at alt fornødent skulde hentes færdigt i en butik — som sjælden var ret langt borte. Men her skulde alt ligesom skabes, man havde naturens forråds-kammer, og derfra måtte man hente, hvad der var brug for, lige fra lyngkosten — »limen« til flynderen, som blev trukken frisk op af fjorden for at nydes til »unnen«. Og hvor var der meget at gøre, før Line fik de store rugbrød bagt — og en sigtekage i købet — imens hun var en ung kone, var hun ikke lidt nervøs den dag, bagningen gik for sig.

Jeg så smørret blive til under hendes hænder. Og hvor smagte de hjemmeavlede kartofler godt. Naturligvis var der også »saltkar« med flæsk og især adskillige hjemmerøgede fårelår. Fåreflokken var talrig. Meget mere end der kunde frembringes på gården behøvede vi ikke. Skulde vi endelig have nogen varer fra Struer, så havde vi også noget at bringe til gengæld — uld f. ex., som Peder Kr. og Line selv havde klippet af deres får, og selv slæbte de sækkene fra båden op i Struer by, — alt med egne hænder, det var løsenet.

Jeg holdt trop med gårdens folk efter ævne. Op om morgenen så snart liv rørte sig. Line kaldte på mig. Engang hørte jeg nok fra den anden stue Peder Kr.s godmodige stemme, som foreslog at lade mig sove — men Line tog raskt i: hvorfor skulde Elise dog ligge og sove, når alle andre arbejder — og jeg gav hende ret — op til davren! Fjorden kunde være så vidunder-

lig skøn til morgen — stille — landet ligesom himmelsk forklaret — ikke til at male, skønt jeg prøvede på det.

Ved tolvtiden samledes det spredte mandskab til unnen. Ved hestetruget uden for gården stod Peder Kr. og vaskede sig — altså var det i rette tid, jeg kom hjem — det kunde også være Mads, som pjaskede i truget, men det var kun, når han havde fået en påmindelse af sin husbond: »du skulde vaske dig, Mads!« »Er a beskidt — a vaskede mig dog i Torsdags«, gensvarede Mads uskyldigt. Men han var nu også en lidet fremmelig karl — han stammede og kunde dårligt få en længere sætning bragt ordentlig frem — derfor sagde Venøboerne, at Mads »var så tydsk i sin mund«. Da var Kræn Madsen en raskere dreng, men ham måtte Peder Kr. undertiden sætte i rette for den kæft, han brugte. Peder Kr. var en god husbond; man hørte aldrig skælden eller larmen i hans hus. Hans ord havde vægt ved deres sindighed.

Hvis man sad sammen i en hvilestund, behøvede han blot lavmælt at ytre i den sagtnedigste tone: »nu er det »drivtedavs« — så var folk på benene — dagens drift toges fat igen. Eller han lod et ord falde — »det er seng-awten« — strax lettede karlen ved sig, aftenpassiaren var forbi — vi havde jo fået vor nætter naturligvis og var så bleven siddende lidt for at sludre. »Nætter« det var aften-grød. Jeg nøjedes med en kop varm mælk. Ofte fik jeg med det samme min skårne mellem-mad, som var sat af til mig; de andre havde spist ved fem-tiden, men da var jeg endnu ude på fangst! Til unnen gav Line mig altid min tallerken grød for mig selv med en særlig kop mælk, så jeg ikke behøvede at stikke til fællesfadet med de andre. Jeg havde aldrig udbedt mig den gunst, men hun vidste jo, hvordan jeg var vant. Iøvrigt er der ikke mange retter bedre end Venø-grøden: store byggryn kogt i kærnemælk og med sød mælk til!

Efter unnen tog man sig et lille hvil. Jeg vænnede mig også til at ligge et kvarters tid eller lidt mere på den hårde bænk i storstuen med malerblusen under hovedet, til der atter blev liv om gården. Fra mit vindu så jeg Line og Peder Kr. hånd i hånd vandre ud ad marken til. De delte trolig arbejdet med hinanden. Han var en velvoxen karl med kønt kruset hår og skæg og gode træk. Hun var lille og rund, runde røde kinder, store, runde

øjne, raskere i sine bevægelser end han, hurtigere også til beslutning, energi og foretagsomhed var hendes karaktermærker. Flere gange har jeg været i nærheden, når hun satte farten op for sin sindige husbond, fik ham til at tage tag, som han havde undladt, hvis han havde været ene. Jeg hører hende en dag — for jeg kan jo høre et og andet inde fra min stue — hun ivrer for, at de skal ud i engen efter hø, som står stakket der langt ude og er tjenligt. Peder Kr. rejser sig netop efter middagssovn — han mener, det haster ikke, og de har ikke hænder nok i dag — jeg kan forresten ikke tydeligt høre hans lavmælte ord, men des bedre Lines klare røst, som råber: »Vi tager Elise med!« — Det morede og smigrede mig ikke lidt, at jeg kunde gøre det ud for en arbejdskarl — at de kunde regne med mig! Jeg skyndte mig ind at tilbyde mig — og så agede vi den lange vej ud til »Lille-Sig«. Sønderude lå store engdrag, som Venø gårdmænd havde delt imellem sig. »Lille-Sig« og »Møgel-Sig« hed disse lavninger. Også der var dyreliv og mange slags undere. Men det mærkelige, jeg oplevede den eftermiddag, var at føle mig som bonde, bymennesket var lagt af. Jeg arbejdede på livet løs med riven (som jeg forresten helst vilde tage forkert på), men ikke desto mindre bildte jeg mig ind at gøre godt fyldest, blev også rigelig træt, og nød en velsignet god samvittighed, da dagens gerning var gjort. Med denne dag bag sig var den sene aftens hjemfart uforlignelig dejlig. Line og jeg lå på læsset — blødt som i en seng —, Peder Kr. gik ved siden af vognen og ledte hesten — da vejen naturligvis var umulig — eller, jeg skulde sige — der var slet ingen vej, vi kørte over al ting i lige retning af Nørreris. Kommen op af engen befandt vi os på øens højslette, med fjorden til højre og fjorden til venstre, over os himlen, alt smeltende sammen i de lyse nætters dæmring. Man kunde godt forestille sig at være på en i himmelrummet frit svævende klode. Line og Peder Kr. begyndte at synge: »Jord i hvis favn der hades og der myrdes«. Jeg lå lykkelig vuggende mellem himmel og jord og hørte kun halvt efter — men det vævede sig dog ind i mine drømme og stemte med min fornemmelse, når det lød: Hvor kan så trygt din himmelvej du følge — rundt om din sol — — ja det passede, vi var på himmelvejen.

Jeg var ikke mere værd end 14 år, dømte M. D. om mig, da

jeg som 27-årig var i Paris! Men hvor heldigt for mig, at hun havde ret, at jeg virkelig kom fra byen ud i den fri natur — ikke mere tynget af årene, ikke mere forhærdet, ikke mere lukket og færdig, end om jeg havde været 14 år kun. Jeg var virkelig ung nok til at få en anden barndom på øen i Limfjorden. I al fald glimtvis. Af barnets evne havde jeg lidt tilbage — evnen til at give mig hen i øjeblikket. Fjorden lærte mig det — eller strandfuglene — at leve i nuet — og så at undres over det jeg så. Det store bord i min stue lå fuldt af »skatte«, som jeg fandt ved kysten — østersskaller mærkelig sammenvoxede med muslinger, albuskæl og lign. — et uudtømmeligt forråd samlede jeg. Skønt jeg følte, at det var barnagtigt at slæbe dem hjem, så blev barnet dog atter og atter det stærkeste.

Men det er nu på tiden, at jeg får fortalt om mine venners bedrift — Peder Kr. og Line fortjente et mindesmærke. Det var Lines højeste ønske at få en have ved sin gård. For de indfødte øboer en latterlig tanke — en have på Venø! Men hendes mand var ingenlunde døv for dette ønske. Om muligheden og nytten af plantning havde han og hans broder (gårdmanden Mads Peter) talt indgående med *min* broder, som havde bragt dem i forbindelse med Hedeselskabet for derfra at skaffe dem planter — og gode råd.

Bægge brødre begyndte at plante — men Peder Kr. havde en medhjælp, som gav ham forspringet, i sin ivrige kone.

Jeg var jo for min part slet ikke henrykt ved tanken om at få Venøs åbne land tilplantet med gran og fyr, langt fra! Men når jeg oplevede en storm med dens følger for mine arbejdende venner, så *måtte* jeg nødvendigvis dele deres håb om, at der kunde sættes grændser for ødelæggelsen. De lagde ikke hænderne i skødet, de klagede ikke, de tog fat, plantede og plantede igen, hver gang et af de små usle træer var bukket under. Store forhåbninger hang ved de små bitte grantræer, som skjultes af det tørre, stive græs, — jeg gik mangan gang og lugede strå og græs bort, for at det lille topskud skulde få luft! Var et fingerlangt grønt skud voxet ud, blev det betragtet med ømhed og beundring — men år gik efter år, uden at der var stor forandring at spore hos dem. Dette gjaldt især plantningen vest for gården — det var en tålmodighedsprøve at se derpå. Bedre groede læbæltet,

som blev plantet i retning fra vest til øst, fra gårdens nordside og lige ned til østfjord. Det var skiftevis pil og gran — pilen gik rask i vejret, og den ene busk gav læ for den anden, så de bageste på hældingen ned mod fjorden rankede og buskede sig snart helt godt. Beliggenheden var jo heldig, idet hele marken sænkede sig mod øst mod den stille fjord. Og bag dette læ skulde så haven arbejdes frem. Peder Kr. lavede et vandingsanlæg med render og små cementbassiner til vandet. Det gjaldt jo om at holde den lette jord fugtig. Så blev der kulegravet og så blev der sået og plantet — tidt arbejdedes der til langt ud på aftnen, efter sengaften. Tiden skulde jo stjæles fra det øvrige markarbejde.

Jeg kan ikke få alting med — nej —, men når man som jeg har set den første svage begyndelse, de første, store, langvarige anstrengelser med tilsyneladende så ringe udbytte, så er det som en drøm, man næppe kan tro, nu at gå i Lines dejlige have — et paradis af ly og skygge, et blomstervæld, en frugtrigdom, som overrasker dobbelt, fordi den findes bag en vestjysk bondegård på det sandede, lynggroede Venø. — Smag Lines jordbær! store, søde! Se hendes rosenhæk — bugnende af blomster. Æbletræerne — brede, frugttunge! Og denne have skærmes mod vestenvinden af høje, tætte, mørkegrønne grantræer — det er de små vantrivninger, som jeg gik og lugede om for 30—35 år siden! Hvis det ikke er et mirakel — et af de mange skønne vidundere, som jeg har oplevet! — så er der ingen mirakler til! Men det véd jeg altså af erfaring, at der er.

Disse to mennesker, Peder Kr. og Line, var barnløse. Deres efterkommere er Venøs mange træer. Deres udholdenhed i at plante har forvandlet deres ø; adskillige andre gårdmænd har jo fulgt eksemplet, der plantes endnu — men hvem tog fat først, hvem gik altid forrest i arbejdet! Deres navne skulde huskes, så sandt som kløveren groer tykt og tæt der hvor tidligere knap var føde for en flok magre får.

Flejbjerg — det er det »bjerg«, som bærer kirken og præsteboligen — den mest nøgne og ufrugtbare af alle bakker —, Peder Kr.s ejendom, den er nu dækket af en mægtig granskov — gran og fyr — et hjem for skovfugle; præstens hus er aldeles gemt og overskygget, ligger nu så lunt og lækkert, med mange morsomme lønstier igennem plantagen — og så ser man jo løv-

træerne voxe op imellem nåletræerne — i det skjulte, tildels sået af fuglene, som bringer kerner med sig af hyldebær, rønnebær og tjørn.

Men Venøs forvandling den oplevede jeg da ikke før en snes år ind i det tyvende århundrede, næsten (på tre år nær) 40 år efter mit første besøg dér.

Mine venner for livstid — det blev de to gode folk på Nørre-ris, men det var det gamle, nøgne, forblæste Venø, som jeg tabte mit hjerte til, som blev mig så inderlig hjemlig.

Jeg kan ikke holde kronologisk orden i min fortælling. Hver gang jeg skal skrive et årstal, er jeg i tvivl og kan ikke få det til at passe.

Min broder kom 1883 til Venø, det står skrevet på en tavle i Venø kirke, hvor alle præsterne er skrevet op — de fleste var der kun ganske få år, så det bliver til en lang række.

Jeg kom til min broders den første sommer og den næste — enten 86 eller 87 var jeg den største del af sommeren (foruden vinteren) i Frankrig. For min erindring står det som jeg var hver eneste sommer på min ø, men der har dog været afbrydelser — undertiden var sommeren delt — jeg kom til Venø de sidste måneder — kom som til et hjem!

PÅ HØJSKOLE

MEN OM VINTEREN var jeg jo i København. Mit levned året rundt var delt af et skarpt skel mellem sommer og vinter: byliv og kammerat-liv. Undertiden forsøg på om sommeren at arbejde sammen med en koloni af kammerater — men befriet tibagevenden til det »rene« landliv og ensomheden. Delt var min tilværelse og delt var også mit sind — i bunden uroligt — det vilde ikke rigtig gro sammen til en solid stamme. Angst og usikkerhed var tidt over mig — og jeg flygtede for den ud til min ø, forfulgt naturligvis af den indre uro, men dog i fred for andre menneskers blikke. For dem på Venø var jeg jo ikke »underlig«, vi kunde netop så udmærket tale sammen. Den religiøse ufordragelighed, som var almindelig hos folkene på øen, stillede mine venner ensomt. De måtte finde sig i at ansees for vantro, udstødte af de frommes menighed. Desmere kunde de glæde dem over en gæst udefra, som bragte dem bud fra mere frie forhold og egne.

Siden jeg kom til at færdes ude i verden — og i særdeleshed under mit ophold i Paris og Gréz — havde jeg lært at lægge kritik på alt det hjemlige. Jeg mærkede det på afgørende måde kort efter min hjemkomst, da jeg fulgte med mine søskende til et »møde«, hvor Birkedal skulde tale — den så meget ansete præst fra Ryslinge. Det var underligt — og så velgørende — at sidde igen i en syngende forsamling, sådan som »Grundtvigianere« er vant til, men jeg var, mer end før, bleven opmærksom på disse menneskers egenhed — som også fandtes hos mig selv. Vi sang af de gode, gamle sangbøger. Hvad vi sang husker jeg ikke, men selve sangen bevægede mig. Nu kom gamle Birkedal på talerstolen, og jeg mærkede snart til min skræk, at jeg ikke syntes om ham. Han talte om ungdommen, som, efter hans

mening, ikke var i god skik nu. Det var galt med ungdommen i vore dage, den manglede begejstring — og nu fulgte en skildring af begejstringen, der som stærke vinger bar — eller skulde bære — den unges sjæl op over hverdagslivet. Det gjorde ikke noget, om sjælen ikke kunde blive ved at holde sig der oppe i højden! man kunde jo dale lidt efterhånden, hvis man var kommen for højt op — der var altid råd til at komme ned. Sådan står denne tale for min erindring, og vakte hos mig et slags kvalme. Skulde jeg *op*, så vilde jeg op et sted, hvor jeg kunde *blive* — der måtte ikke være noget, der hed ned igen. Den svævende usikkerhed kendte jeg altfor godt. Nej, det var ikke »begejstring« jeg trængte til. Den næste taler bragte nogen lindring til mig — det var Fredrik Jungersen — han vilde ikke så meget ønske en begejstret ungdom som en, der kendte til fattigdom i ånden. Ja, fattig, det syntes jeg nok, jeg var — jeg var jo ikke vantro — men så fattig. I og for sig var det jo ingenting — hvis der ikke var udsigt til at blive rig!

På denne tid var min yngste broder bleven forlovet med den ældste datter af L. Schrøder på Askov højskole. Den unge mand var rejst til Amerika, hvor han arbejdede et års tid i sit fag. Imidlertid blev familierne enige om, at den unge pige skulde tilbringe sommeren hos moder for at lære sine nye slægtninge at kende. Så skulde jeg derimod tage ophold på Askov højskole i de tre måneder, sommerskolen varede, for at overtage hendes timer med eleverne — hun underviste i tegning. Så kunde jeg på samme tid have den lykke at følge L. Schrøders daglige foredrag på skolen. Jeg tror nok, moder håbede, jeg skulde have glæde deraf. Hvis jeg var kommen der tidligere, i min første ungdom, så havde jeg sikkert også ladet mig inddrage i skolens liv og med åben taknemlighed taget mod alt, hvad der bødes. Men nu var jeg slet ikke i skik til at modtage, hvad Schrøder havde at give. Sjæle-Grunden var usikker hos mig, og alt det, han byggede op, forudsatte en urokkelig grundvold i linje med hans egen.

Han mente mig det uhyre godt, — nu, når jeg tænker tilbage på den tid, jeg havde med Ludvig Schrøder at gøre, må jeg næsten le ad de kvaler, vi skabte hinanden. Han, som levede og åndede for sin *sag* — den danske folkesag! — så i alt og alle, der mødte ham, en anledning til at virke — om end aldrig så lidt —

for sagen. Nu førte skæbnen til ham et medlem af det danske malerlag — desværre kun en malerinde — men hun havde jo et smukt navn, *arvet* rigtignok! dog deri lå et fingerpeg fra oven, her, mente han, åbnedes ham en dør til den danske kunstnerstand, kunde han nu herigennem skaffe sig indflydelse, modarbejde den åndløse realisme, som trængte sig frem i litteratur og kunst, vække malernes sands for »folkelige« opgaver, derved fyldestgjorde han sit kald som folke-opdrager og lærer. Vi var jo sidst i firserne. Der var dengang megen tale om kunsten for kunstens skyld, det var aldeles ikke mode at male for ædle formåls skyld, for folket, for fædrelandet el.l. — overfladestrømningerne i firserne var ikke præget af »det nationale« som et forudgående slægtleds. — Der var nok for Schrøder at tage fat på, men det var et sørgeligt individ, han havde fået til medium. Det var en sørgelig repræsentant for kunstnersamfundet, han var kommen i lag med.

Jeg hadede at tale om kunst-theorier, fordi jeg følte mig ganske dum overfor alle eller de fleste derhen hørende spørgsmål, men her kunde jeg ikke blive fri — min plageånd vilde ikke tro mig, når jeg som ukyndig vilde vise spørgsmålene fra mig, jeg skulde høre, jeg skulde svare, jeg skulde modtage kaldelsen til at være den maler i højskolens ånd, som landet trængte til! Jeg var kommen i en slem klemme, det er tusinde gange værre at blive overvurderet end at blive tilsidesat. I sidste tilfælde får man da lov til at passe sig selv.

Det var nu ikke sådan, at theoretiske spekulationer over kunstens væsen, dens plads i menneskesamfundet og moralske værdi, ikke i grunden interesserede mig og let kunde optage mig, men for at kunne tale frit derom måtte jeg være i lag med jævn-stillede mennesker, hvis forudsætninger var lig mine, og talen kunde kun få en spørgende og tvivlende, prøvende karakter. L. Schrøders forudsætninger var udelukkende hans historisk folkelige anskuelser, som syntes ham fuldstændig uimodsigelige, og *som strax skulde føres ud i handling*. Men jeg var i tilstand af tvivl om alle anskuelser. Jeg var aldeles ikke sikker på, om Grundtvig ikke havde været en falsk profet, eller snarere slet ingen profet, om foredragsholderne, som jeg hørte — særligt L. Schr. —, ikke tog helt fejl og opmuntrede deres tilhørere til at gribe efter en sæbe-

boble. Det kom altfor tydeligt frem, at Schrøder, når han indlod sig på et spørgsmål, i forvejen havde svaret parat; med en bestemt forud given dom gik han til enhver proces.

Jeg husker f. ex., at der lejlighedsvis blev tale om japansk kunst, den lejlighed havde let ved at komme, da det japanske var i højeste grad på moden, det var en af Evropas ny opdagelser i forrige årh., at der fandtes en ejendommelig og værdifuld japansk billedkunst, jeg var for min part aldeles henrykt for det, jeg deraf havde set, så meget mere, som jeg deri fandt noget, der lignede mine Venøske opdagelser: naturens »små« underværker.

Men L. Schr. havde ikke plads til Japan i sin verdenshistoriske oversigt, han blev ærgerlig, det måtte ikke passe, der var ikke »ånd« i Japan. Rusland måtte heller ikke så gerne komme frem med en litteratur, som gjorde krav på poetisk værd, de lande var udenfor hans horizon, og han ønskede ikke at opdage dem. Han brød sig heller ikke om at opdage mig. Denne gamle, man skulde synes erfarne ungdomslærer, havde ikke noget skarpt blik for, hvad der foregik i hans modpart. Kun optaget af at udbrede sin mening lagde han ikke videre mærke til beskaffenheden af det ler, han vilde forme — her: mit sind, mine naturlige anlæg, han æltede løs i det håb tilsidst at få dannet det kar, som han kunde fylde. Når vi sad tilbords i familie kredsen om aftenen efter endt skoledag, kunde jeg undertiden mærke, at Schrøders blik var rettet på mig, jeg vidste da, at han snart vilde begynde at tale til mig og fik nervøse fornemmelser, formåede ikke at synke maden. Han var langsom og afmålt i sin måde at tale på, des mere vægt lå der på ordene, når de endelig faldt: »Forstod De, Elise, at der var ord til Dem i mit foredrag i dag?« — — — — — Jeg ønskede mig vinger for at tage flugten op gennem skorstenen!

Når jeg nu tænker på det, fristes jeg altså mest til at le. Hans misforståelse og hans gode mening, min umulighed! — med hvilken glæde forsvandt jeg ikke op til Venø, da skolens tre måneder var tilende.

Som sagt, de havde været umådelig gode mod mig, både Charlotte og L. Schrøder og alle andre derværende. Jeg var jo utaknemlig, fortjente det ikke.

Næste sommer var jeg dog igen en lille tid på Askov. Anledningen husker jeg ikke, vi var jo nu i familie med hinanden; med den venligste imødekommenhed er jeg sagtens bleven indbudt, og Schrøders udstrakte endog deres gæstfrihed til min ven Cathrine Skovgaard, Cali, som tilbragte et par uger på Askov sammen med mig. Hun lod ingen lejlighed gå fra sig til at gøre bekendtskab med noget nyt, udvide sin verden, vinde sig nye venner. »Hvor du er dum«, sagde hun til mig, »at du vil gå og skabe dig bekymringer, du skal kun prøve på at få dem alle sammen til at holde rigtig meget af dig.« Den fyndige korte præken har jeg tidt måttet huske på. Cali gjorde alting lettere for mig, naturligvis, det var jo hendes natur, men iøvrigt fortsattes legen fra forrige sommer — her var nu ét historisk navn til, Skovgaard, som kunde drages ind i bevægelsen. Schrøders historiske sans havde her fået endnu et kendt navn at interessere sig for og tog fat med fornyet kraft på sine taler om kunst og folkelighed, samtaler kunde de ikke kaldes, da vi dels ikke var slagfærdige, dels heller ikke fik synderlig lejlighed til at føre ordet. Schrøder tog os med på en stor køretur over hedeland til »Stile« plantage — en ny plantning, som Schrøder havde andel i eller måske var ejer af. Der skulde vi lære at interessere os for hedesagen og opmuntres til som malere at forherlige den bedrift, som der blev øvet, hvis nu vore billeder — foruden naturligvis at være kønne — kunde tjene til at vække opmærksomheden for hedens tilplantning, så gavnede vi jo vort folk ganske anderledes end om vi ved at male et hedelandskab kun vakte en vis stemning, sød nok måske, men uvirksom. Alle gode borgeres første pligt var at deltage i, tilskynde og på enhver måde fremme *det virksomme menneskeliv*. Dette var Schrøders yndlingsudtryk, et slags feltråb, vi hørte det så mange gange, at det blev et slags mundheld for os, men jeg må tilstå, at når vi var for os selv, brugte vi det som et slags skræmsel, det var vistnok især Cali, der ubeskrivelig morsomt kunde udtrykke sin skræk for »det virksomme menneskeliv« som noget, der under ingen omstændigheder var noget for hende.

Det var forfærdelig varmt den dag vi var ude i Stile plantage. Solen brændte, skygge var ikke at finde. Da vi rastede ude i plantagen efter at have tømt madkurven, prøvede vi forgæves at

skaffe os lidt kølighed ved at stikke hovedet ind under de små stive grantræer. Mændene, som stod for udflugten, må dog vist have formået at tage en middagssøvn på en eller anden måde, det forekommer mig, vi lå længe smeltfærdige med næsen ned i græsset og lommetørklædet over hovedet og underholdt hinanden med små ondskabsfuldheder. Vi var tre i følge. En norsk dame delte skæbne med os. Hun var gæst på højskolen, ligesom vi, og havde sluttet kammeratskab med os, først og fremmest med Cali. Hun var et meget underholdende menneske, frisk og fremtalende som nordmænd kan være, »kjæk«, godmodig og venlig, en hyggelig fælle for os, men ikke netop nogen forbundsfælle for Schrøder.

Her må jeg indskyde en ubetvingelig yttring af beundring og tak for den gæstfrihed, Askov udviste til alle sider — løn eller gengæld kunde vi jo aldrig nå at give vore værter, som dog ofrede ikke lidt af deres tid og deres hjemfred foruden mad og drikke på mennesker, de ingenting skyldte. Det smærter mig, at jeg ikke kunde glæde Schrøder med nogen forståelse og tilslutning til hans tanker. Men vi kunde lige så godt have talt hver sit sprog.

PÅ FJÆLDENE

DEN NORSKE DAME fru Ingeborg Konow blev så gode venner med os malere, at hun indbød os til at besøge hende næste sommer i Norge. Hun ejede en »bjælkestue«, ældgammel, men nu istandsat til sommerbolig. Den lå på et dejligt sted i Hardanger. noget højere oppe i fjældet end bygden Ullensvang. Udsigten til et så romantisk opholdssted og så interessant selskab var mere, end vi kunde modstå. Sommeren 89 fandt os tre lejrede i bjælkehytten med udsigt over Hardangerfjord til mægtige fjældsider, som formede sig oppe i højderne til »Folgefonna«, en mægtig is-ørken, evig skinnende hvid.

Et par måneders ferieliv midt i denne store fremmedartede natur, det var en æventyrlig oplevelse. Jeg siger ferie — det var ellers meningen, at vi skulde arbejde. Vi malede også noget bægge to — for mit vedkommende ubetydeligt, det har aldrig villet lykkes for mig at få noget rigtigt arbejdet, når jeg ikke var alene, og her var selskabet og omgivelserne både fængslende og adspredende.

Sommeren var sjælden varm og smuk, vistnok er klimaet der oppe forskelligt fra vort øklima, varmere og uden blæst.

En sommeraften gik vi tilfjælds, op til »vidden«, sov der et par timer i den lyse lune nat ude i det frie, stenene var varme efter dagens sol. Ved daggry var vi på benene og begyndte nedstigningen i det vidunderligste morgenlys — nåede vor bjælkestue, før middagsheden ret blev trykkende, — dog dygtig trætte. Vor værtinde, Fru Ingeborg, var en naturelsker, eller snarere: naturtilbeder. Samværet med hende var rejsens egentlige nydelse og betydningsfuldeste oplevelse. Hun forekom mig som en personliggørelse af den stolte natur, hvori jeg så hende, denne *adelige* natur, som hun udtrykte sig, når hun talte om sit beundrede og

besungne Hardanger. Hun var bleven enke efter få års samliv med en mand, som havde været hendes ét og alt, dog havde hun livskraft nok til endnu at åbne sig for glæde og skønhed, at gøre det — at modtage »livet« med dets fylde var hendes religion, hun prækede den for os med ord og eksempel. Savnet, hvori hun levede og hendes selskabelige, til meddelelse trængende sind, drev hende til at vise os fortrolighed — jeg fik del deri — hun var ikke gerrig med sine ånds-skatte — men det var Cali, hun elskede, som naturligt var, hvor meget havde de to ikke tilfælles, men hvad der hos Cali endnu var ungdommeligt ureflekteret udslag af en lykkelig natur, fremtrådte hos fru Konow som en færdig gennemtænkt livsanskuelse. Hun levede af stemning, og hvor evnede hun ikke at fremkalde og nyde den helt, hendes stel her på fjældet var tilrettelagt derefter. »At skrive poesi er godt nok, at leve den er bedre«, med de ord tror jeg at træffe kærnepunktet i hendes forkyndelse, og til at udføre det i praxis havde hun ualmindelige evner.

Al Norges nutidige poetiske litteratur syntes at være nærværende hos hende, hun kunde tage frem af sit forråd, hvad øjeblikket krævede, men den snevre nationalisme var hende fjern og forhad, al verdens skønhed er min ejendom, hører jeg hende sige. Skønt hun var levende med i de norske frigørelseskampe, nærrede hun aldeles ingen uvilje mod Danmark, tværtimod. Det var jo også Sverrig, som var modstanderen i det givne øjeblik, men derfor var uvillig tillukkethed overfor det danske ingen sjældenhed.

Vor norske venindes grundegenskab var åbenhed, glad og taknemlig åbenhed overfor alle livets gode tilbud, hvem der så bar dem frem. Og hun var forkynder. Hun talte gerne og talte godt om sine oplevelser og standpunkter som tænkende menneske. I bekendtskabets første tid hørte jeg hende ofte nævne Gud på en egen personlig måde, som vakte glad forventning hos mig. Hun måtte være af de lykkelige, som »kendte« Gud. Jeg hørte med hengivelse på hendes visdomstale. Men snart fik jeg en fornemmelse, der efterhånden blev til vished, at nemlig ordet Gud havde en anden betydning for hende, end den jeg var fortrolig med — en for mig uklar betydning — hendes Gud var jordens »sjæl«, livsrørelsen i hele naturen, uden selvbevidsthed, men virkende i

hvert blad der udfoldede sig, hver myre der krøb på jorden, hver flyvende fugl o. s. v., levende i hvert pulsslag fra menneskets hjerte, egentlig var vi jo selv guder, vi som sansede og kunde udtale, hvad i naturen levede ubevidst.

Er der ikke altid noget fængslende ved et menneske, hvis livsførelse og tanker om livet er i fuld overensstemmelse! Det modsatte kender enhver. Vi mener et, lovtaler og anbefaler det — — og gør ikke derefter.

Tiltrækningen ved Fru Konow var denne sjældne harmoni. Hendes muntre væsen, friske og selvtillidsfulde fremtræden, altid glade øjne, stemte så godt med hendes ord, at de fik dobbelt vægt. Hun havde mod til at sige lige ud, at hun anså det for en stor misforståelse, at menneskets bestemmelse skulde være »det virksomme menneskeliv!«, arbejde og atter arbejde — (i dit ansigts sved skal du æde dit brød) — ren fejltagelse! Livets mål var glæde, et menneske opfyldte sin bestemmelse ved at være glad — livet skulde nydes —! Hun kunde henvise til de nydelser, som naturen gavmildt bød os — se himlens blå — et dyb af glæde, indånd den tindrende sommerluft her over Hardanger fjords vande, se fjældene, se på menneskene med kærlighed, med lune, med overbærenhed, og du vil finde de største af alle glæder i venskabsforhold til så mange som du kan nå at komme i forhold til. Og hun var elsket, en kunde mærke, at hun havde venner, som rimeligt var efter hendes vennesæle væsen. Rig var hun vist slet ikke, om end hun havde lidt tilgode. Hun syslede med noget litterært arbejde, oversatte, skrev småhistorier, mange breve, men var aldrig besværet af arbejde og trængte mere til frihed end til luxus for at leve lykkelig.

Har jeg nu med alle disse ord ikke skildret min norske ven, så har jeg dog vist tilfulde røbet min betagelse af hendes stærke og fribårne personlighed.

Det var først efterhånden jeg opdagede, at hun i alt væsentligt var en meningsfælle af min antipathi (eller skal jeg sige »antipode«) Marie D.: bekendtskabet fra Paris. Farven over deres liv var ganske vist helt forskellig, men i forholdet til kristendom var de så temmelig ens stemt — nemlig fjendtligt. Fru Ingeborg var jo en langt rigere og varmere natur. Og hun følte sig *lykkelig* ved sin livsanskuelse. Des mere beklemmende for mig, som var,

det følte jeg nu, uløselig bundet til mit ophav, mit hjem, min dåb — men uden glæde. Når Fru Konow begejstret tilråbte os: »Fly fra den blodbestænkte hytte og gå ud under den høje himmelhvælvning« — (d. e.: forlad kirken og tilbed naturen!) — så syntes jeg, hendes ord lød så stolte og smukke, jeg havde ikke noget svar, som kunde opveje dem, — sad som en tvær stymper.

Ganske uvilkårligt blev jeg også lidt efter lidt noget fjernet fra de to andre, Cali havde jo langt mere evne end jeg til at leve et stemningsliv i daglig fest.

Hermed skal nu ikke være sagt, at jeg ikke nød festligheden ved dette herlige opholdssted og ved vore udflugter til fjældet, til sæteren, hvor vi overnattede på et leje af kviste — dvergbirke tror jeg. Til »Vidden«, til fossen o. s. v. Jo, vist nød jeg den, og jeg kunde heller ikke undgå at nyde mine to fæller, som klædte hinanden. Jeg synes aldrig jeg har set Cali smukkere end i den sommer i de romantiske omgivelser, hvortil hun syntes som født og båren, som en prinsesse i en fortryllet have eller som en alf, der havde nok af at bo under et birketræ og næres af en kilde!

Vi manglede forresten ikke solide fødemidler, må jeg sige. Vi havde forråd gemt i de forskellige naturlige kældere, som fandtes i fjældet: »Kalda holer« — når den sten, som tjente til dør, blev væltet bort, var der iskoldt. Det tog sig ud, som om vi havde adgang til fjældets skjulte skatte og kunde fremtage, hvad vi netop lystede.

Jeg siger slet ikke, at Cali var en eneste smule mere enig med Fru Konow i hendes »religion« end jeg, slet ikke, men det anfægtede hende ikke. Hun hørte derpå som på anden poesi og uvirkelighed. Hun havde her endelig fundet en kammerat, som forstod at lege livet med hende, hun havde selv sin lege-time — at hun ikke vilde falde sammen eller svigte sig selv, når den strenge alvor mældte sig, det har hun siden vist.

En lille oplevelse fra sommeren i Norge vil jeg fortælle — den forekom mig selv dengang som et halvt vidunder. Det hændte sig en sommernat ude på Hardanger fjord. Mine fæller og jeg blev roede hjem efter en udflugt. Natten var jo lys, dog kunde man ikke se kysten klart, alt var hyllet i et dæmrende skær. Kun i vort kjølvand og fra årerne stod morilden blændende som hoppende luer. Der var ingen der talte, man var ligesom bange for

at forstyrre trylleriet ved ord. Jeg sad for mig selv, dyppede imellem hånden i vandet for at se ilden dryppe fra fingerspidserne. Ellers stirrede jeg ind i den lune nattetåge — — så var det, det skete, uden forbindelse med min bevidsthed eller nogen tanke der havde rørt sig hos mig. Jeg så Venøs strand — tydeligt som den lå malet for mig — de hvidbrystede måger stod og keg ud til mig, strandskaden lå mellem tangen, stenpikkeren kilede afsted over stenene, der lød et fløjt — det kendte fugleskrig — og så var synet forsvundet.

De lærde må forklare, hvordan sligt kan gå til. Jeg har engang oplevet, efter en arbejdsdag, ved indtrædelse i et mørkt værelse at se hele billedet, som jeg havde stirret på i dagens timer, stå som fotograferet i farver på den mørke væg, det var heller ingen frugt af en tankebevægelse, men et syn, som udsprang ganske uvilkårligt af en sanseverden, jeg ikke var herre over. Nå, det kan man endda forstå: synet har stået fotograferet i hjernen eller øjet og viste sig i det øjeblik, mørkestuen udelukkede andre mellemliggende — svagere — indtryk. Men denne åbenbaring fra Venøs kyst, den skulde altså have ligget gemt et helt år om, for endelig at skinne frem her i Norges halvlyse sommernat! Det virkede uhyre oplivende på mig. Ligesom en tilsikring om, at jeg havde en reserve — døren til et hemmeligt skatkammer lukkedes på klem, for at jeg i et glimt skulde mindes om min rigdom. I sammenligning, hvor stod Norges herlighed mig fjærn!

INDHOLD

	Side
Dagligstuen	3
Hans Kristian	15
Fastrene	28
Signe	34
Paris	42
Mars	53
Kammerater	56
Venø	61
På højskole	75
På fjældene	81
